

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ORHAN TÜRKER

PSOMATIA'DAN SAMATYA'YA*

Bir Bizans Semtinin Hikâyesi

PSOMATİA'DAN SAMATYA'YA*

Bir Bizans Semtinin Hikâyesi

Orhan Türker 1949'da İstanbul'da doğdu. Moda İlkokulu, Kadıköy Ortaokulu ve Marmara Koleji'nden sonra Gazetecilik Yüksek Okulu'nu bitirdi. Özellikle Moda'da geçen çocukluk yıllarında Rumlarla yakın ilişkisi sonucunda küçük yaşta Yunanca'yı öğrendi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nda çalışmasının yanı sıra ülkesel Yunanca tercüman-rehber kokardına sahip olması nedeniyle turizm alanında da faaliyetleri oldu.

Orhan Türker'in kitapları:

Mega Revma'dan Arnavutköy'e *Bir Boğaziçi Hikâyesi* (1999)
Galata'dan Karaköy'e *Bir Liman Hikâyesi* (2000), (2. Baskı, 2007)
Fanari'den Fener'e *Bir Haliç Hikâyesi* (2001, tükendi)
Halki'den Heybeli'ye *Bir Ada Hikâyesi* (2003), (2. Baskı, 2008)
Nihori'den Yeniköy'e *Bir Boğaziçi Köyünün Hikâyesi* (2004, tükendi)
Prinkipo'dan Büyükkada'ya *Bir Prens Adasının Hikâyesi* (2004, tükendi)
Therapia'dan Tarabya'ya *Bir Diplomatlar Köyünün Hikâyesi* (2006)
Antigoni'den Burgaz'a *Küçük Bir Adanın Hikâyesi* (2007)
Halkidona'dan Kadıköy'e *Körler Ülkesinin Hikâyesi* (2008)
Tatavla Osmanlı İstanbulu'ndan *Bir Köşe* (2. Baskı, 2010)

Türker'in kitapları Türk okuyucunun yanı sıra İstanbul'dan Yunanistan'a göçmüş Rum okuyucuların da ilgisini çekmiştir. Galata'dan Karaköy'e *Bir Liman Hikayesi*, 2008'de Yunancaya çevrilmiş, *İstanbul Limanı'nın Hikâyesi* adıyla basılmıştır.

Yunanca ve İngilizce bilen yazar, İstanbul Rumları üzerine araştırma ve çalışmalarını Yunanca kaynaklardan eşî Ketî Proku Türker'in de desteği ile sürdürmektedir. Orhan Türker'in bütün kitapları yayınevimiz tarafından yayınlanmaktadır.

* **SELYAYINCILIK / TARİHE TANIKLIK**

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Caddesi 11/3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85
Faks: (0212) 516 97 26

<http://www.selyayincilik.com>
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

*SEL YAYINCILIK 443
Tarihe Tanıklık: 11

PSOMATIA'DAN SAMATYA'YA
Bir Bizans Semtinin Hikâyesi
Orhan Türker

Birinci Baskı: Mayıs 2010

© Sel Yayıncılık - Orhan Türker

ISBN 978-975-570-460-9

Dizi Yönetmeni
İrfan Sancı

Ön Kapak: 20. yüzyılın başlarında Samatya
Arka Kapak: Marmara Denizi ve Studios Manastırı'nı
tasvir eden Bizans minyatürü

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203 Topkapı-İstanbul, 567 80 03

ORHAN TÜRKE

**PSOMATIA'DAN
SAMATYA'YA**

Bir Bizans Sementin Hikâyesi

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Eski Bir Şarkı	9
Önsöz	11
Psomatia adının kaynağı	13
Samatya-Yedikule yerleşim bölgesinin yeri	14
Bölgenin ulaşımı	15
Sirkeci-Florya Sahil Yolu'nun bölgeye etkisi	18
Samatya-Yedikule bölgesinin evleri	20
Samatya-Yedikule bölgesinde büyük yangınlar	24
Bölgenin iki önemli yapısı	25
Çeşitli yazarların anlattıkları	35
Bölge halkının meslekleri	39
Kazlıçeşme deri atölyelerinin Samatya-Yedikule bölgesi ile ilişkisi	41
Samatya-Yedikule bölgesinin Rum nüfusu	43
Samatya-Yedikule bölgesinin Rum okulları	47
Bölgenin Rum kiliseleri	54
Bölgenin ayazmaları	65
Bölgenin Rum dernekleri	67
Samatya'da Ermeniler	70
Ermeni kiliseleri	70
Ermeni okulları	75
Bölgenin camileri	77
Samatya-Yedikule bölgesinin Rum mezarlığı	79
Hazineye geçen emlaklar	80
6/7 Eylül olaylarında Samatya-Yedikule	83
İstanbul'un Rum başına yansıyan haberler	86
Kaynaklar	90

TEŞEKKÜR

Bu kitabın oluşturulması sırasında manevi desteğini esirgemeyen, Kumkapı - Langa - Yedikule bölgesi Ortodoks cemaatinin dini lideri, saygıdeğer Myra Metropolitisi Hrisostomos Kalaycı'ya, her çalışmamda olduğu gibi özel kütüphanesi ile yardımcı olan değerli Prof. Vasil Stavridis'e, dostlarım Kiryako Margaridis, Eleni Karayanidu, Margarita Hristidu ve Yorgo Benlisoy'a, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı'na, Fener Rum Patrikhanesi Kitaplığı'na ve Heybeliada Ayia Triada Manastırı kütüphanelerine, güncel fotoğrafları çeken Hakan Soylu'ya ve bu konuda yardımcı olan Kosta Püsküloğlu'na içten teşekkürlerimi sunarım.

Orhan Türker

YEDİKULE ke Therapia
Tatavla ke Nihori
Afta ta tessara horia
Stolizune tin Poli

Sto Galata na pio krasi
Sto Pera na metiso
Ke mesa sto YEDİKULE
Kopela na agapiso

YEDİKULE ve Tarabya
Kurtuluş ve Yeniköy
İstanbul'u süsleyen
İşte bu dört köydür.

Galata'da şarap içeceğim
Beyoğlu'nda sarhoş olacağım
Ve YEDİKULE içinde
bir kız seveceğim.

(Eski bir İstanbul Rum şarkısından)

Önsöz

Eski İstanbul'un birbirinden renkli Rum ağırlıklı ve Hristiyan karakterli semtleri hakkında kitaplar yazarken; Psomatia (Samatya) - Eptapirgion (Yedikule) bölgesini unutmamam gerektiği bazı dostlarım ve okurlarım tarafından bana hatırlatılmakta idi.

Yeni İstanbullular tarafından pek bilinmeyen ve fazla itibar edilmeyen bu bölge Bizans'tan günümüze Rumların Konstantinopolis'inin ve onun kesintisiz devamı olarak Osmanlıların İstanbulu'nun en eski yerleşim alanlarından birini oluşturmaktadır. Her ne kadar Bizans'ın merkezi olan Hipodrom (bugünkü Sultan Ahmet Meydanı) ve Ayasofya'ya bir hayli uzak olsa da, kiliseler, manastırlar ve savaş kazanarak kente dönen muzaffer imparatorların törenle şehre girdikleri surlardaki Altın Kapı'nın (Hrisi Pili) varlığı burayı Bizans yıllarında adı sıkça anılan, seçkin bir semt yapmıştır. İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlıların ilginç yerleşim ve iskan politikalarının bir sonucu olarak, Türkler şehrin denizden uzak, yüksek ve düz iç bölgelerine (Cağaloğlu, Çemberlitaş, Beyazıt, Fatih, Fındıkzade vs.) yerleşirken; tıpkı Haliç sahillerinde olduğu gibi (Fener, Balat, Hasköy vs.) Marmara Denizine dönük surlar boyunca da, (Kumkapı, Langa, Samatya, Yedikule vs.) Rum ve Ermeni ağırlıklı Hristiyan nüfus yerleştirilmiş ve şehir bu yapısını 1960'lara kadar önemli ölçüde korumuştur.

Osmanlı İstanbulu'nda, Fener-Balat bölgesi ve Galata dışında sınırlı bir alan içinde yoğunlaşmış 5'i Rum, 3'ü Ermeni toplam 8 kilisenin varlığına başka bir yerde rastlanmaz.

Bölgenin Müslüman halkı sahil kesimini neredeyse tamamen Rumlara ve Ermenilere bırakmış ve iç kesimdeki Kocamustafapaşa semtine toplanmıştır. Camisi, tekkesi, yatağı, türbesi bol olan bu kalabalık geleneksel Müslüman semti hemen yanı başındaki kalabalık Hristiyan semti ile yüzyıllarca yan yana yaşamıştır.

Ele alacağımız Samatya-Yedikule bölgesi, İstanbul'un üst gelir grubuna mensup Rum ailelerinin yaşadığı semtlere göre, daha fazla küçük esnaf ve küçük burjuvazinin mütevazı koşullar altında oturduğu ve çalıştığı bir yer olarak dikkati çekmektedir.

Bu nedenle bölge hakkında ne Türkçe ne de Rumca yazılı fazla bir kaynak bulunmamaktadır. Günümüzde İstanbul'un surlar dışında Trakya'ya doğru inanılmaz boyutlarda büyümesi sonucunda 1960'lara kadar kent merkezine oldukça uzak ve kenar bir bölge olarak nitelendirilen semt yeniden şekillenen İstanbul'un oldukça merkezi bir yeri haline gelmiştir. Rum karakterini, yapısal olarak geride kalan kiliseler ve yüzlerce evle korusa da, nüfus olarak kalan son birkaç aile dışında tamamen kaybeden bölge artık İstanbul'un diğer yerlerinden farklı olmayan tek düze bir kalıba girmiştir. Pazar sabahları kiliselerin çan sesleri eskisi gibi güçlü değil. Gezmelik elbiselerini, şapkalarını, parlatılmış ayakkabılarını giymiş Rum ailelerinin çoluk çocuk ana caddede piyasa yaptıkları ve sokaklarda Rumca'nın Türkçe kadar duyulduğu o günler artık ancak yaşlıların anılarında ve hikâyelerde kalmıştır.

1960'larda Samatya tren istasyonunun isminin bir günde Kocamustafapaşa istasyonuna çevrilmesi, bölgenin Türkleştirilmesi konusunda atılan ilk kararlı adımlardan biri olmuştur. Bunu takiben Fardis Dromos'ta (geniş yol) sebze ve meyvalarını Rumca isimlerini bağırarak satan seyyar satıcılar ortadan kaybolmuş ve bir gün Hacı Manol Sokağı, Hacı Manav şeklinde anılır olmuştur.

Psomatia Adının Kaynağı

Bir varsayıma göre Psomatya adı, Yunanca kum ya da kumsal anlamına gelen “ammos veya psammos” kelimesinden türetilmiştir. İstanbul Marmara sahillerinin bir bölümüne denizin dalgalarının çok fazla kum yığması sonucunda oluşan kumsala Bizanslılar Psomatia adını vermişlerdir.

Günümüzde de Marmara Denizi'nin ünlü lodos fırtınalarının en şiddetli hissedildiği yerlerden biri de Samatya sahilleridir. Bir başka iddiaya göre, yedi tepeli Bizans İstanbulu'nun yedinci tepesine “İpsoma Thion” Kutsal Tepe adı verilmiştir.

Bizans yıllarına dayanan üçüncü bir iddiaya göre ise, Hıristiyanlığı benimsemiş olan Bizanslıların, burada bulunan ve eski Yunan'dan kalmış tanrı heykelini “Kata Psevma Theos” yalancı tanrı olarak adlandırılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu semtin ismi günümüze kadar geçen yüz-yıllar boyunca İstanbul Rumca'sında Psamathia, Psomathea, Psomathia, İpsomathia şekillerinde söylenmiş ve yazılmıştır.

Bu deyişlerin Türkler tarafından telaffuzu zor olduğundan Rumca kökenli birçok yer isminde olduğu gibi bu isim de biraz değişerek, Türkçe'ye Samatya şeklinde yerleşmiştir.

Samatya-Yedikule Yerleşim Bölgesinin Yeri

Bölge günümüzde İstanbul'un Fatih İlçesi'nin Marmara Denizi'ne dönük kısmında yer alır ve kabaca Bizans'ın Marmara yönündeki deniz surları ile bunların bittiği noktadan başlayan kara surlarının bir bölümü ile sınırlanır. Denizden iç kesimlere doğru Altımermer ve Kocamustafapaşa ile karışır. Semtin ana yollarının en önemlisi olan cadde, bazen Samatya Caddesi, bazen İmrahor Caddesi, bazen de Yedikule Caddesi adını alarak doğu batı yönünde demiryolu ve denize paralel olarak uzanır. Aslında burası Bizanslıların Mesi Odos olarak adlandırdıkları ünlü Egnatia yolunun sur içindeki bölümüdür. Ayasofya'nın önünden başlayan bu tarihi yol eski ve yeni Roma'yı birbirine bağlardı. Konstantinupolis'i boydan boya geçip surların dışına çıktıktan sonra Adriyatik Denizi'ne ulaşana kadar uzayıp giderdi.

1906 tarihli Nedjip imzalı bölge planına göre, Samatya Caddesi ile surlar arasında kalan ve semti oluşturan belli başlı sokakların isimleri şöyledir: Eski Kulluk, Büyük Kuleli, Altınoluk, Tütüncü, Köprü, Tarakçı, Karagöz, Nazlı, Nuri Efendi, Hisardibi, Narlıkapı, Arap Kuyusu, Mektep, Kilise, Tekke, Halit Efendi, Ali Efendi, Şişman Ohannes, Terzi, İstasyon, Çivici, Tütüncü, İlyas Çelebi, Hamam, Kuyulu Bakkal, İmam Hasan Efendi.

Daha çok Ermenilerin toplu halde yaşadığı Sulu Manastır'ın çevresinde Ermenilerin varlığı o zamanki sokak isimlerine de yansımıştır. Buradaki belli başlı sokaklar 1906 yılında şu isimleri taşımaktadır: Sulu Manastır, Şerbethane, Uzunca Ova, Mektep, Leblebici Köse, Kirkor Kalfa, Yazmacı Gaspar, Balıkçı Kirkor, Demirci, Pamukçu Tatyos, Kilise, Pulcu Altun, Keresteci.

Günümüzde buradaki belli başlı mahalleler: Sancaktar Hayrettin, Apti Çelebi, Hacı Hüseyin Ağa ve İmrahor isimlerini taşımaktadır.

1950'lerin sonuna kadar deniz surları adından anlaşılabileceği gibi denizin dibine kadar gelen konumunu sürdürüyordu. Bu surlardaki kapı ve delik adı verilen yer yer yıkıntılardan dışarıya çıkıldığı zaman küçük kumsallar ve koylarla karşılaşılıyordu.

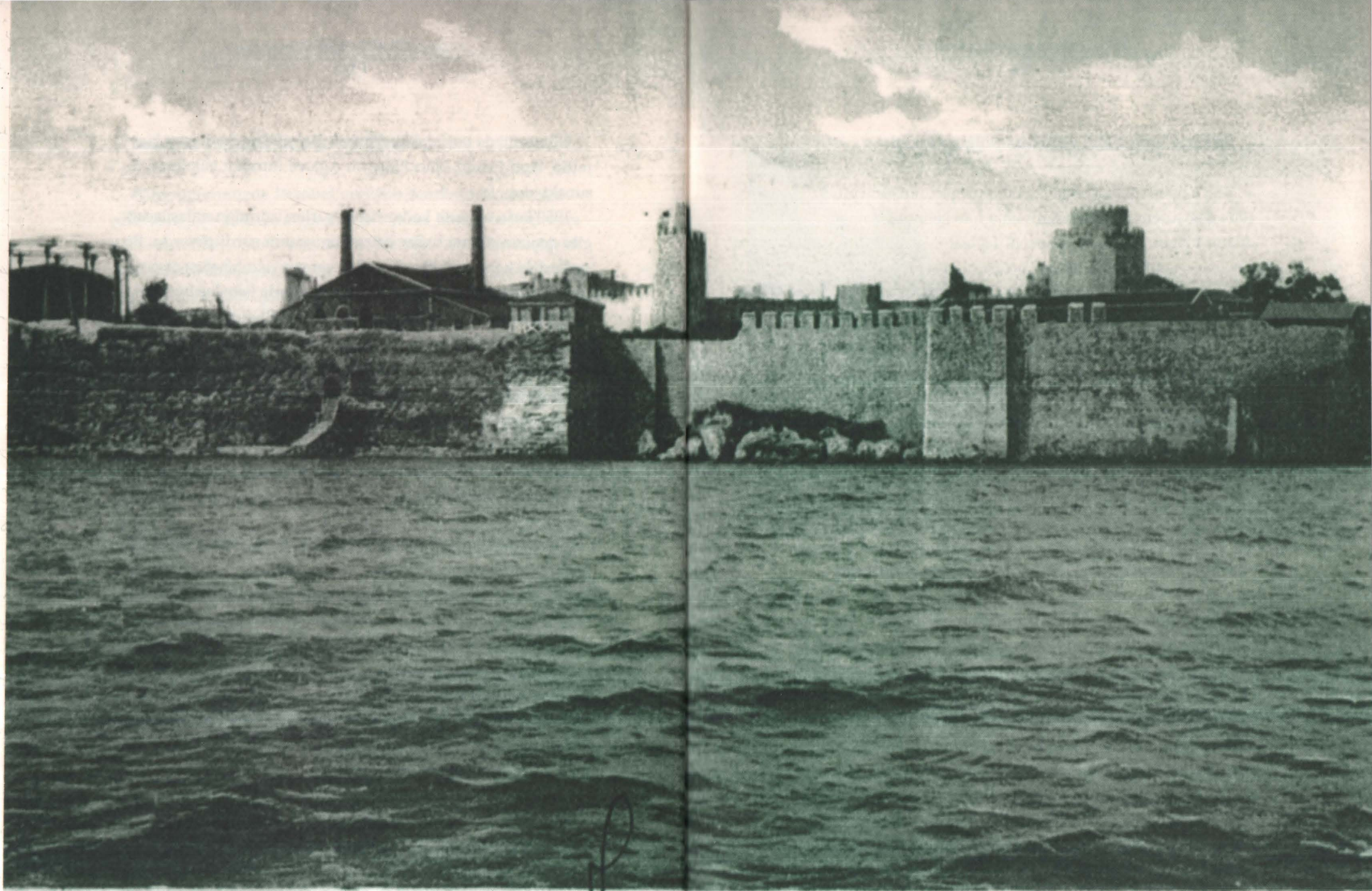
Marmara Denizi Samatya-Yedikule sahillerinde oldukça sığ idi. Derinlik 3 ile 7 metre arasında değişiyordu.

Sahil yolunun yapımı ile tüm doğal yapı bozulduğu gibi, deniz de surlardan bazı yerlerde 50-60 metre uzaklaştı.

Bölgenin Ulaşımı

Bizans döneminde deniz yolu ile Ayios İoannis (Narlıkapı) İskelesi'ne ulaşım yapıldığı ve zaman zaman imparatorların Ayios İoannis Kilisesini (Studios Manastırı) deniz yolundan gelerek ziyaret ettikleri bilinmektedir. 20. yüzyılın ortalarına kadar karayolunun yetersizliğine karşın semtin ulaşım sorunu Bahçekapı-Yedikule Tramvay hattının yanı sıra Sirkeci ve Yenikapı yönünden gelerek Samatya ve Yedikule istasyonlarında duran banliyö trenleri ile çözümlenmekte idi. 1950'lerin sonunda Sirkeci-Florya sahil yolunun yapılması ile semtin çevresi de karayolu ağı ile sarılmıştır.

Sept tou (Jediculé).

Salut de Constantinople. 23.

Sanigios

Conting

8735.

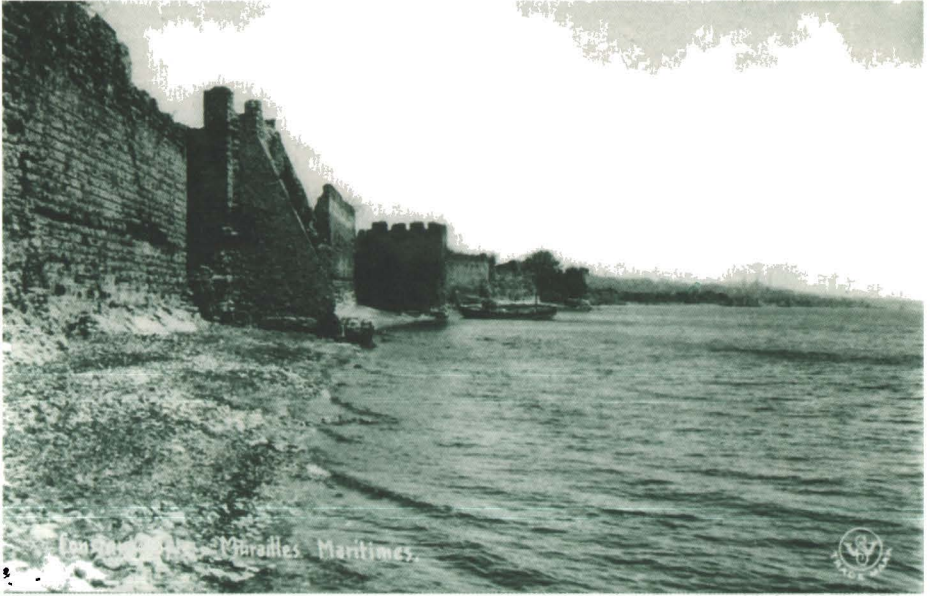
Sirkeci-Florya Sahil Yolu'nun Bölgeye Etkisi

20. yüzyılın ortalarından İstanbul'un görüntüsünü büyük ölçüde değiştiren ünlü Menderes imar hareketinden Samatya-Yedikule bölgesi de payına düşeni fazlası ile almıştır. İstanbul Belediyesi tarafından şehirdeki yoğun imar seferberliğini duyurmak amacı ile 1957 yılında bastırılan "İstanbul'un Kitabı"nda buradaki çalışmalar da övünçle şu şekilde anlatılmaktadır:

Toplam 22 km. uzunluğundaki Sirkeci-Florya sahil yolunun yapımı için sahilde yer yer doldurmalar yapılmakta ve gereken yerlere beton bloklarla rıhtımlar inşa edilmektedir. Şehir içinde yapılan çeşitli hafriyatlardan toplanan 500.000 metreküpten fazla toprak buraya dökmüştür. Bizans'tan bu yana, İstanbul'un Marmara'ya bakan sahil kordonu surlar ve bunları çevreleyen ilkel yapılarla örtülü olmuş ve bu yüzden de Marmara sahilleri yüzyıllar boyunca İstanbullulara kapalı kalmıştır. Genişliği 30 ila 50 metre arasında olacak bu yeni sahil yolunun Yedikule önlerindeki beton rıhtımlar tamamlanmıştır. Yolun tamamının önümüzdeki yıl (1958) halka açılması planlanmaktadır.

Burada göz ardı edilen, İstanbul'un Bizans'tan 1950'lere kadar bozulmadan gelen doğal yapısının yok oluşudur. Marmara Denizi'nin ve özellikle lodosun binlerce yılda oluşturduğu kayalık ve kumsallar geri dönülemeyecek şekilde yok olmuştur. Samatya gibi denizle iç içe yaşayan bir semt bir anda denizden uzaklaşmıştır. Burasının eski hali hakkında değerli bilgiler veren bayan Margarita Hristidu, 1955 öncesi Narlıkapı kumsalında her yılın 6 Ocak günü büyük bir kalabalığın toplandığını ve denize haç atılma törenlerinin yapıldığını belirtmiştir. Nitekim yolun yapımı ile kayalıklar üzerine ahşap malzeme ile inşa edilmiş salaş balık lokantaları ve meyhaneler, yemeni yıkayan

Florya sahil yolu yapılmadan önce Yedikule deniz surlarının görünümü.

Ermeni kadınlar ile çiroz kurutan Rum balıkçılar da tarih olmuştur. Aynı durum İstanbul'un tarihi ve görkemli deniz surları için de geçerlidir. Bir çok noktada Marmara'nın dalgalarının değdiği Bizans surları denizden 50 metre uzaklaşıp, büyük bir karayolunun öbür tarafında kalmıştır.

Yedikule'de kara surları ile deniz surlarının birleştiği noktada, denizin içinde bulunan Mermer Kule, günümüzde doldurulan alanın ortasında kalan eski görkemli görünüşünü kaybetmiştir. Kısacası İstanbul bu sahil yolunun bedelini, tarihi ve coğrafi geçmişini feda ederek ağır bir şekilde ödemiştir.

Samatya-Yedikule Bölgesinin Evleri

Samatya-Yedikule bölgesinde konutsal mimari açısından geriye bir bütünlük arz eden fazla bir şey kalmamıştır. Son 50 yıldır yol genişletilmesi adı altında yapılan yıkımlar, yangınlar, 1960 ve 1970'lerin kat karşılığı apartmanlaşma çılgınlığı, mevcut binaların amaçları dışında kullanılarak tanınmaz hale gelmesi gibi pek çok olumsuz katkı, eski mimari dokuyu büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Neyse ki ara sokaklara girilince durum o kadar ümitsiz değildir. Hatta sağda solda ayakta kalabilmiş yapıların bazılarının çok iyi şekilde restore edilmiş olmaları gelecek için bir teselli olmaktadır. Genellikle kagir ve üç katlı olarak inşa

Genç Ağa Sokağı No: 17 mermer balkon.

*Eski Ayios Minas Mahallesinde bir Rum evinin kapısı (2010).
Bestekar Hakkı Sokağı no: 11.*

Yedikule’de mimarisi ile dikkati çeken eski bir Rum dükkânı.

edilmiş olan Rum evleri 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başında yapılmışlardır. Bazıları görkemli kapıları ve dış cephe süslemeleri ile Fener bölgesinin evlerini çağrıştırmaktadır. Hemen hepsinin arkalarında birer küçük bahçesi vardır. İmrahor ve Yedikule çevresindeki evlerin bir kısmı Marmara Denizi'ni inanılmaz bir geniş açıdan görürler. Özellikle Yedikule caddesi ile demiryolu hattı arasındaki sokaklarda çok sayıda ahşap ev de halen ayaktaadır. Bazılarının iki katlı ve dar gelirli ailelere ait olmasına karşı, bazıları neredeyse konak olarak nitelendirilecek kadar büyük ve üç katlıdır. Cepheleri çıkma ve balkonlarla zenginleştirilmiştir. Semtin dükkanlarından geriye kalabilen birkaç örnek Yedikule Caddesi'nde 152, 158, 166 ve 121 numaralarda görülmektedir. Neoklasik Rum ve Yunan yapı süsleme elementlerini sergileyen bu dükkanlar, İstanbul'un mimari zenginliğine ayrı bir renk katmaktadır.

Samatya-Yedikule Bölgesinde Büyük Yangınlar

Özellikle İstanbul'un fethinden sonra kentin dar sokaklar ve birbirine yapışık ahşap evlerle dolmasının bir sonucu olarak büyük yangın felaketleri yaşanması da kaçınılmaz olmuştur.

1660 yılında Unkapanı'ndan başlayan ve üç gün süren büyük yangının Samatya'ya kadar ulaştığı bilinmektedir. 1747 yılının Kasım ayında çıkan yangında Samatya'nın Yahudi mahallesi yanmıştır. 1756 yılının Ocak ayında bir meyhaneden çıktığı saptanan yangın tüm semti kül etmiştir. 1782 yılının Temmuz ayında çıkan yangında 1000 kadar evin yanı sıra semtin kiliselerinin çoğu yanmıştır. 1792 yangınında Samatya ve çevresinde 7000 kadar evle birlikte kiliselerin yandığından söz edilmektedir. 19. yüzyılın üç büyük yangınının tahribatı da inanılmaz boyutlardadır. 1852 yangınında 2500, 1874 yangınında 687 ve 1895 yangınında Samatya'da 146 bina yanmıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında meydana gelen iki yangın daha çok Yedikule'de tahribat yapmıştır. 1906 İmrahor yangınında 115 bina ve 1908 Yedikule yangınında 207 bina yanmıştır.

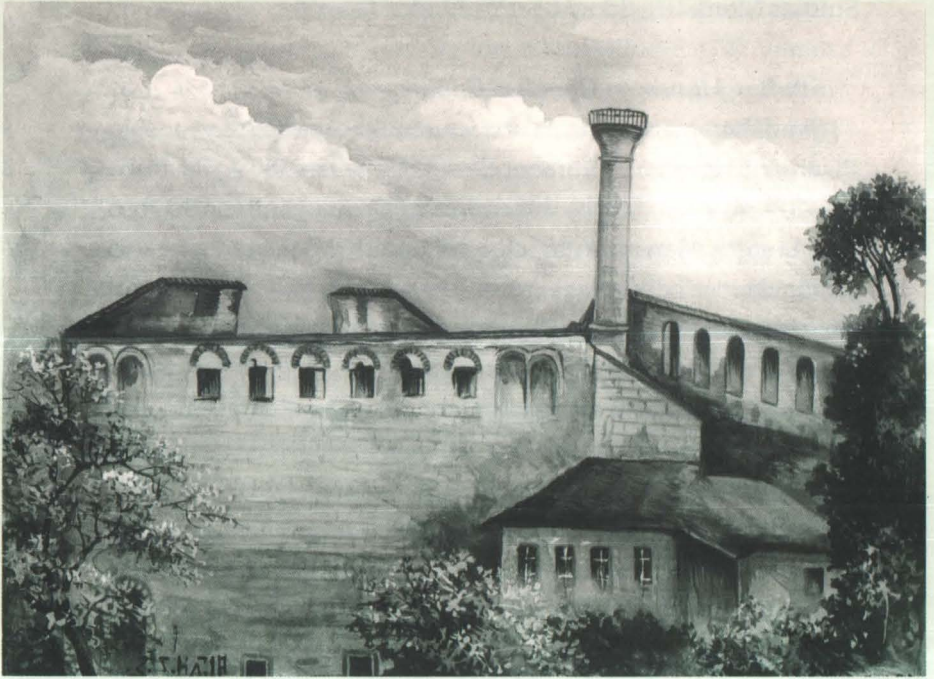
Bölgenin İki Önemli Yapısı

Samatya-Yedikule bölgesi ele alındığı zaman, Bizans'tan günümüze kadar bölgenin tarihinde iz bırakmış iki önemli yapıdan söz etmek kaçınılmazdır. Bunlardan birincisi ve daha eski olanı Studios Manastırı, ikincisi ise Yedikule Hisarı'dır.

Studios Manastırı (İmrahor Camii)

Şimdi harap durumda da olsa İstanbul'da ayakta kalan en eski Bizans kilisesi olan ve İmrahor Camii olarak tanınan Ayios İoannis Kilisesi, erken Bizans döneminin görkemli yapılarından biri olan Studios Manastırı'nın kilise bölümüdür. MS. 447 veya 463 yıllarında inşa edildiği sanılan bu anıtsal yapı, İtalya'da örneklerine çok sık rastlanan üç nefli erken dönem bazilika tipi kiliselerin İstanbul'daki tek örneğidir. Sayısız tarihçi ve gezgin Konstantinopolus'un Psomatya semtinde, Hrisi Pili (Altın Kapı) yakınında bulunan bu ünlü manastırı kayıtlara geçirmişlerdir. Manastırın parlak günlerinde çevresindeki bostan ve bağlarla birlikte şehir surlarına kadar dayandığı ve burada 700 kadar rahibin yaşadığı belirtilmektedir. Burada yaşayan ve gece gündüz sekiz saatlik vardiyalarla devamlı dua eden bir grup keşiş Rumca Akimiti (uyumayanlar) adı verilmiştir. Bizans bilge kişilerinin toplandığı manastır zengin el yazması kütüphanesi ile tanınmaktaydı. Aynı zamanda resim ve minyatürlerle süslü el yazması kitapların üretildiği önemli bir merkezdi. Ayios İoannis'in başının kesildiği 29 Ağustos günü, her yıl azizin anısına kilisede büyük bir dini tören yapılırdı. İmparatorlar deniz yolu ile gelip Ayios İoannis iskelesinden (günümüzdeki Narlıkapı) karaya çıkarlardı. İskele ile kilise arasındaki yolun iki yanına dizilen yüzlerce rahip, çiçekler, dualar ve temennilerle İmparatoru karşılardı.

*Ressam Egli Zografu Simalaridu'nun çizimi ile
Studios Manastırı'nın (İmrahor Camii) 1945 yılındaki görünümü.*

*Bizans'ın Studios Manastırı'nın
günümüzdeki görüntüsü (2010).*

*Studios Manastırı (İmrahor Camii)
yangından ve depremten geriye kalan görüntü.*

4. Haçlı seferleri sırasında İstanbul'u işgal eden ve 1204-1261 arasında kentte buldukları her değerli parçayı Batı'ya taşıyan Haçlılar, Ayios İoannis Kilisesi'ni ve manastırın ünlü kütüphanesini de yağma etmişlerdir. Günümüzde Avrupa kütüphaneleri ve müzelerinde bulunan çok sayıda el yazması Bizans eserlerinin muhtemelen bu manastırdan çıktıklarını söylemek pek de hatalı olmaz. Haçlıların gidişinden sonra manastır son olarak imparator Andronikos Paleologos'un kardeşi Konstantinos tarafından 1293 yılında yeniden ihya edilmiştir. Bizans döneminde manastırda yaşayan din adamları arasından üç İstanbul Rum Patriği çıkmıştır (3. Andonios, Aleksios, Dosit-

heos). 11. yüzyılda birbiri ardına tahttan ayrılmak zorunda kalan üç Bizans imparatoru da (5. Mihail, İsaakios Komninos ve 6. Mihail) yine bu manastırda inzivaya çekilmişlerdir. Özellikle İmparator İsaakios Komninos, 27 ay süren kısa saltanatı boyunca manastırı değerli hediyelerle doldurmuştur. Tahttan çekilince buraya basit bir rahip olarak sığınmıştır.

İstanbul'un fethinden sonra, Padişah II. Beyazıt (1481-1512) döneminde, muhtemelen 1486 yılında bu 1000 yıllık Bizans kilisesi bir minare eklenerek camiye çevrilmiş ve Saray Ahırları Emini (Emr-Ahır) İlyas Bey'in adı verilmiştir. Bir varsayıma göre, zamanla Ahır Emini adı İmrahor şeklinde söylenir olmuştur. Tüm bölgeyi kül eden 1782 yangınında büyük zarar gören cami, tamir edilmiştir. 1872 yangını ve 1894 depremi ile ahşap çatısı tamamen çöken yapı terk edilmiştir.

Yüzyıldan uzun bir süredir harap durumda olan yapının ana gövdesi yapılan restorasyonlarla çatı seviyesine kadar tüm güzelliği ile ayakta durmaktadır. Yer yer gözlemlenen Bizans sütunları ve tabanındaki eşsiz güzellikteki mermer işçiliği ile görenleri hayran bırakmaktadır.

İstanbul'un turizmine önemli bir katkı sağlayacak, altyapı, tarih ve geçmişe sahip olmasına rağmen, günümüzde aktif turizmden dışlanmış bir durumdadır (2009).

Yedikule Hisarı

Günümüzde açık hava müzesi olarak kullanılan ve zaman zaman yaz aylarında tiyatro, konser gibi faaliyetlerle değerlendirilen Yedikule Hisarı İstanbul'un tarihinde iz bırakmış bir kaledir.

Yapının en büyük özelliği bir Bizans-Osmanlı sentezi olmasıdır. İmparator Theodosius'un yaptırdığı Bizans'ın kara surlarının Marmara yönünde deniz surları ile birleştiği noktadadır.

İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinden hemen sonra, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1457-1458 yıllarında, Bizans surları da değerlendirilerek buraya bir iç kale yaptırılmıştır.

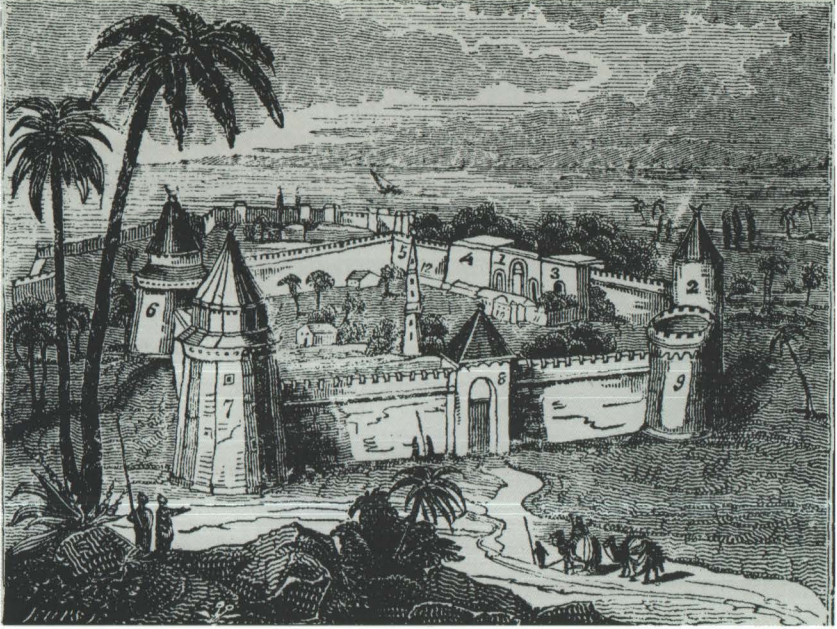
Kalenin şehre açılan bir kapısı vardır. Kalenin içinde zamanla muhafız evleri, mescit ve çeşmeden oluşan küçük bir mahalle oluşmuştur. Yedikule Hisarı asıl şöhretini 16. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar devlet hapishanesi olarak kullanıldığı dönemde yapmıştır.

Burada oluşturulan zindanlara sık sık Osmanlılarla savaş halinde olan ülkelerin sefirleri ve vatandaşları hapsedildiğinden ve bazıları idam edildiğinden; Yedikule zindanları bir süre sonra tüm Avrupa'da tanınır olmuştur. Rus, Fransız, Macar, Avusturyalı, Venedikli pek çok kişi burada yıllarca tutuklu kalmış ve bir kısmı da burada hayatını kaybetmiştir.

Katoliklere karşı mücadelesi ile tanınan İstanbul Ermeni Patriği Vartabet Avedik, Fransız sefirinin Bab-ı Ali'ye baskısı sonucu 1703 yılında görevinden azledilip Yedikule zindanlarına kapatılmış ve 51 gün sonra İstanbul'dan sürgüne gönderilmiştir.

Birçok Osmanlı devlet adamının da kapatılıp idam edildiği Yedikule zindanlarında yaşanan en büyük facia Osmanlı Padişahı Genç Osman'ın burada aşağılanıp boğdurulmasıdır. Yukarıdaki nedenlerle Yedikule'yi Londra'nın Tower of London'ı veya Paris'in Bastille'i ile eşleştirmek pek de hatalı olmaz.

II. Mahmut dönemine (1808-1839) kadar hapishane olarak kullanılan, kalabalık bir Hıristiyan semtinin hemen dibindeki Yedikule Hisarı, Osmanlı'nın Islahat ve Tanzimat çabaları içinde zamanla terkedilmiş ve 1895 yılında müzeye dönüştürülmesi

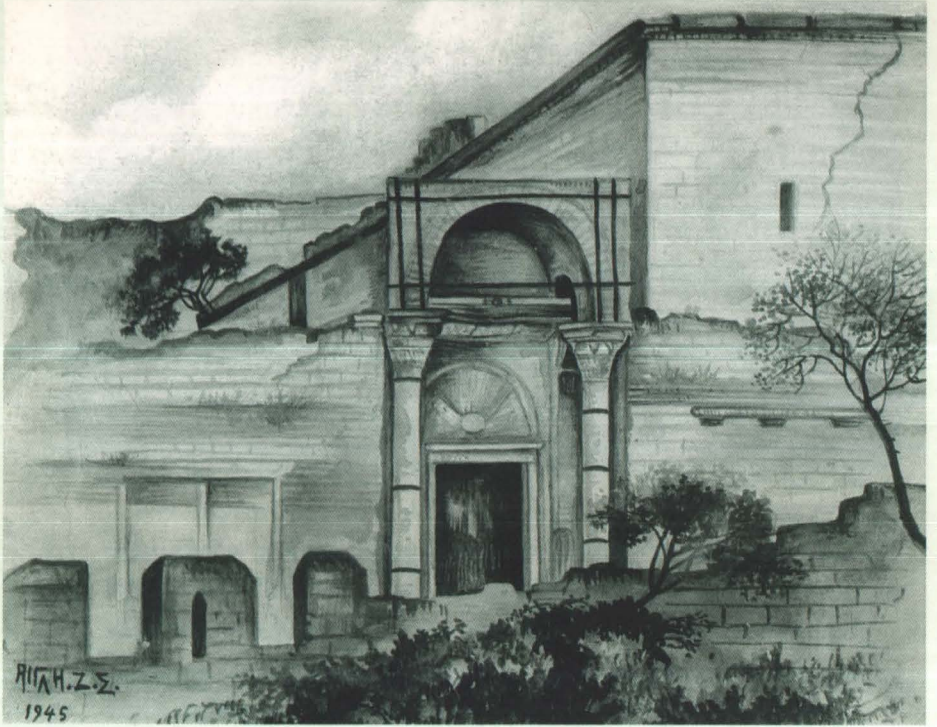

amacı ile boşaltılmıştır. 1766 depremi sırasında bazı kuleleri harap olan Yedikule'nin eski gravürlerde görülen konik külahları da 19. yüzyılın ortalarına kadar var olmuştur.

Günümüzde giriş kapısının hemen solundaki kule zindan kulesi adını taşır. Burada yabancı tutukluların duvarlara kazıdıkları yazılara hâlâ rastlamak mümkündür. 16. ve 17. yüzyıllarda zindana hapsedilen Macarların anısına, 2009 yılında buraya bir plaket konulmuştur.

Girişin sağındaki kule ise, Osmanlı hazinesi Topkapı Sarayı'na taşınana kadar bir süre hazinenin muhafazası için kullanılmıştır.

Ressam Egli Zografu Simalaridu'nun çizimi ile Yedikule'de
Altın Kapı'nın 1945 yılındaki görünümü.

Yedikule Hrisi Pili (altın kapı).

Yedikule Hisarı'nın Bizans'ın kara surları yönündeki en önemli parçası, Bizans'ın meşhur Altın Kapısı'dır (Porta Aurea veya Hrisi Pili). Theodosius Surları üzerinde iki yanı daha alçak, orta kısmı yüksek bir mermer apsis ya da zafer takı şeklinde oluşturulan bu görkemli üçlü kapı, savaşlardan galip olarak dönen imparator ve askerlerinin Konstantinopolis'e törenle girdikleri nokta idi ve Bizans'ın güçlü yıllarında sayısız ihtişamlı törenlere sahne olmuştur.

Osmanlı döneminde, muhtemelen kale ve hapishane oluşturulurken burası duvar örülerek kapatılmış ve sadece alçak ve dar bir kapı bırakılmıştır. 1525 yılında burayı ziyaret eden gezgin Gyllius kapıyı örülmüş olarak gördüğünü yazmaktadır. 1961 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, Altın Kapı'nın kale içinden gelindiğinde solda kalan alçak kemeri temizlenerek yeniden açılmışsa da yüksek ana bölümü hâlâ örülü olarak durmaktadır.

Altın Kapı'yı süsleyen kabartma, heykel ve korent tarzı sütunlardan bir kısmı İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Çeşitli Yazarların Anlattıkları

Yeremiya Çelebi Kömürciyan 17. yüzyılda, Yedikule ile ilgili şu ilginç bilgileri veriyor:

Yedikule civarındaki büyük Karamanlılar mahallesinde ana dilleri Türkçe olan Karamanlı Rumlar oturur. Bunlar İstanbul'un fethinden sonra boşalan kenti canlandırmak için, Fatih Sultan Mehmet'in emri ile Konya, Niğde ve Kayseri taraflarından getirilip şehre yerleştirilen Hristiyanlardır. Fetih'ten sonra Samatya-Yedikule bölgesinin ilk yerleşik nüfusunu onlar oluşturmuştur. Ticaret dışında el becerisi ve tecrübe isteyen kuyumculuk, işlemecilik gibi sanatları iyi bilirlerdi. Kibar ailelere mensup Karamanlı Rum kadınları, kentteki diğer Rum kadınları gibi kilise veya hamama gitmek dışında sokağa çok ender çıkarlardı. Vakitlerini daha çok evde oturup nakış işlemekle geçirirlerdi. Zenginleri ipek ve kadife kumaşlardan yapılmış pahalı elbiseler giyerlerdi. Fakir Rum kadınları ise sokaklarda tavuk, yumurta ve peynir satarak yaşamlarını sürdürürlerdi.

Surlardaki Samatya kapısının dışında aynı adı taşıyan bir iskele vardır. Buradaki sahilde çok sayıda meyhane bulunur. Altı adet Rum kilisesi bulunan semtte, Rumların dışında bin kadar da Ermeni ailesi yaşamaktadır. Ermeniler de buraya İstanbul'un fethinden sonra Sivas ve Tokat taraflarından getirilerek yerleştirilmiştir. Sulu Manastır adıyla tanınan görkemli Ermeni Kilisesi Surp Kevork da Samatya'dadır. Rivayete göre eskiden Rumlara ait olan bu kilise, Sultan Süleyman tarafından Ermenilere verilmiştir.

Skarlatos D. Vizantios, 1851 yılında Atina'da yayınlanan başyapıtı *Konstantinupolis'* de bölgeyi aşağıdaki satırlarla anlatıyor:

Roma'nın şehircilik sistemini kendine örnek alan, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinupolis kendi içinde 14 idari bölgeye (regiones veya regeonas) ayrılmıştı.

Bu düzene göre, Samatya-Yedikule bölgesi Bizans İstanbulu'nun 12. bölgesini oluşturmaktaydı.

Skarlatos Vzantios 1851 yılında Samatya'nın mahalle ve semtlerini sayarken şu isimleri sıralamaktadır: Katip Müselliheddin, Altı Mermer, Beyazıd-ı Cedid, Davutpaşa, Macuni Kasım, Toptaş, Etyemez, Kasap İlyas, Sarı Nasuh, Apti Çelebi, Sulu Manastır, Karaköy, Hacı Hüseyin, Mustafa Bey, Koca Çınar, Küçük Hamam, Hekimoğlu, Alipaşa, Çilingir, Çiçekçi, Nalcı, Kocamustafapaşa, Sancaktar Hayrettin, Uzun Yusuf, Odabaşı, Hacıhat, Yeldeğirmeni, Cambaziye, Arabacı Beyazıt, Mesli Mescit, Kurt Mehmet, İsmail Paşa.

Yedikule'nin mahalleleri ise İmrahor, Çıracı Hasan, Narlıkapı, Yedikule ve Azad olarak belirtilmektedir. Skarlatos Vzantios, Yedikule zindanlarını da şöyle anlatmaktadır:

Deniz ve kara surlarının birleştiği noktada Mermer Kule bulunur. Burası şimdilerde (1851) barut deposu olarak kullanılmaktadır. Günümüzden (1851) 40 yıl öncesine kadar Yedikule Hisarı Osmanlı devleti ile savaşa giren ülkelerin sefirlerinin hapsedildiği bir zindan olarak kullanılmakta idi. Bir dönemde Fransızlar burayı kendi Bastille hapisanelerine benzetmişlerdir. Son olarak 1798'de Fransa'nın Mısır'ı işgali üzerine Fransa sefiri ve 1806 yılında Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rusya'nın İstanbul sefiri, kötü koşullar altında buraya hapsedilmişlerdir. Burada yaşanan en korkunç olaylardan birisi de Osmanlı Padişahu Genç Osman'ın 1622 yılında çocuk denilebilecek bir yaşta hapsedilip, boğdurulmasıdır.

Çocukluk yılları Yedikule'de geçen İstanbullu ressam ve yazar Madam Egli Zografu Simalaridu, 1930'ların Yedikule'sini aşağıdaki satırlarla anlatıyor:

Evimizin üçüncü katının çok güzel manzarası vardı. Batı yönünde Yedikule'yi, doğu yönünde ise Marmara Denizi'ni, Kadıköy'ü ve Adalar'ı görürdük. Ancak asıl göz alan, İmrahor Caddesinde bulunan ve Ayasofya'dan bile daha eski olan Studios Manastırı'nın harabeleri idi. Özellikle ilkbaharda badem çiçekleri açtığı zaman çok hoş bir görüntüsü olurdu. Bazen güneybatıya yaklaşırken, Yedikule'nin görkemli kulelerine çıkarak etrafı seyrederdik. Kulelerin büyük gölgelerinin altında kalan çevredeki ufak Rum evleri oradan bakıldığı zaman olduklarından da küçük görünürlerdi. Yedikule gazhanesi, az ilerde Kazlıçeşme'deki deri fabrikaları ve surlara açılan bir delikten süzülüp giden demiryolu da dikkatimizi çekerek. Akşama doğru hep aynı saatte geçen Avrupa treni, düdüğünü uzun uzun çalarak uzaklaşırken; gideceği o uzak ülkeleri düşünerek bir an heyecanlanırdık. Akşamın son habercisi ise; uzun bir sırtığın iki ucuna bağladığı yoğurt tepsileri ile ortaya çıkan seyyar yoğurtçuydu. Yedikule gibi bostan ve meyva bahçeleri ile çevrili bir semtte mevsimlerin değişimi çok iyi gözlemlenirdi. İstanbul'da sonbahar günleri güzel olur ve insanda yürüyüş yapma isteği uyandırır. Bir tarafta yaz sıcaklığında kurumuş otlar ve ağaçlarda tek tük kalmış incirler göze çarpar. Öte yandan krizantemler, ayvalar, narlar kendini göstermeye başlar. Semtin çarşısında da büyük bir canlanma olur. Yeşil salata yığınları ve onların arasında kıpkırmızı renkleri ile göz alan küçük turp demetleri ortaya çıkar. Kırmızı soğanla süslenmiş lakerdalar da sonbaharın başka bir habercisidir. İşlerinden dönen erkekler mutlaka çarşıya uğrayarak, akşam yemeği ile içecekleri bir kadeh rakıya eşlik edecek bu basit ve ucuz mezelerden alırlardı.

Genellikle uzun ve soğuk geçen kış mevsiminin hazırlıkları sonbahar yağmurları başlamadan önce bitirilirdi. Kışın yakılmak üzere alınan odunlar evlerimizin bodrumlarına düzgün bir şekilde istif edilirdi. Aynı şekilde mutfak ve kilerlerimiz reçel, salça ve turşu kavanozları ile dolardı.

Bazen de akşama doğru kız kardeşimle biraz deniz havası almak ve rengarenk tekneleri seyretmek için sahile inerdik. İmparator Theodosius'un yaptırdığı surların arasından geçerek, Narlıkapı adı verilen kapıdan sahile çıkardık. Bu kapı Osmanlı döneminden beri çevresinde bulunan çok sayıdaki nar ağacı nedeni ile Narlıkapı olarak bilinir. Ancak Bizans yıllarındaki adı Vaftizci Yahya (Ayiü Ioannu Tu Prodrumu) Kapısıydı. Buradan girilince dosdoğru Bizans'ın şimdilerde harap İmrakor Camisi olarak bilinen ünlü manastırına ulaşıldı.

Akşam olurken yıkık dökük surların arasından Marmara Denizi'ni seyretmek çok zevkli olurdu. Sahilde ayaklarımızı denize sokar ya da deniz kabukları toplardık. Bu arada deniz suyu ile çiçek desenli renk renk tülbent ve yazmaları yıkayan fakir Ermeni kadınlarını izlerdik.

İstanbul'da genellikle Ermenilerin ürettiği bu yazmalar Anadolu'da yaşayan Türk köylü kadınları için vazgeçilmez bir başörtüsü olurdu. Samatya'nın taze balık çeşitleri ve salatalarla dolu çarşısı insanı imrendirecek kadar güzeldi. Demiryolu köprüsünün altından geçip sahile çıktığımız zaman, burada bulunan ve ahşap kazıklar üzerine inşa edilmiş çok sayıda meyhane ile karşılaştık.. İstanbul'dan Atina'ya göç etme kararı aldıktan sonra, doğup büyüdüğüm semti son bir defa görmek istedim. Evimiz diğer evlerle beraber apartmana dönüşmek üzere yıkılmayı bekliyordu. Eskiden çiçeklerle dolu olan bahçemizde ne duvar ne de çiçek kalmıştı. Anadolu'dan iç göçle gelen seyyar satıcılar her tarafı kaplamıştı. Sokaklarda selam verecek tanıdık hiçbir Rum'a rastlamadım. Artık lezzetli marulları yetiştiren bahçıvan Thoma yok. Hazarozi'nin sur dışındaki meyhanesi ise unutulup mezar taşı üreten bir atölyeye dönüşmüş.

Bölge Halkının Meslekleri

Halen yurtdışında yaşayan eski Yedikule'li Kiryako Margaridis, Samatya-Yedikule bölgesinin 1950'lerdeki Rum halkının meslekleri hakkında değerli bilgiler vermiştir. Rumlar o yıllarda İstanbul'un hemen her yerinde olduğu gibi bu semtin günlük ticaretini büyük ölçüde ellerinde tutuyorlardı. Bay Margaridis'in hatırladığı kadarı ile aşağıdaki isimler ve meslekler ön plana çıkmaktadır:

Bakkal Sava, bakkal Mihali, bakkal Hristo, bakkal Stavro Zotos, bakkal Kutalis, Tekel bayii Kosta, seyyar balıkçı Daniil, lakerdacı Yorgo, kasap Milto, fırıncı Moshos, aktar Niko, aktar Ksenofon, meyhaneci Dimitri İpsilofonias, lokantacı Sotiri, peynirci Orfanidis, peynirci Rumluoğlu, marangoz İpokratis, berber Yorgo Kuremenos, berber Stratos, emlakçı Apostol Kseniadis, bakırcı Todorı Nikolaidis, derici İlia Doksakis, deri ustası Yani Petunas, kürkçü Taki Ksenulos, sucuk ve salam doldurmak için barsak imalatçısı Theoklitos Burcis, kunduracı Zisos, sirke imalatçısı Ksidas, kahveci Burcis, kahveci Madam Aspasia, futbolcu Anastas Karaçivi, sinema makinisti Avraam Rumluoğlu, pastacı Hristo, pastacı Pavlo, sigortacı Vlaviyanos, Singer dikiş makineleri tamircisi Haralambos Serafidis, bahçıvan Yani Karandoni, ünlü Yedikule marullarını yetiştiren bahçevan deli Thoma ve oğlu Nikita, erkek terzisi Tanaş, erkek terzisi Miotelis, gömlekçi Andon, gömlek yakası diken Madam Yorgia, kadın terzisi Madam Marika, iğneci Madam Efterpi, eczacı Çolas, doktor Paschalidis, doktor Niko Hrisostomos, doktor Vasil Hristofidis, deri tüccarı Aleko Dulos, Sinolin boya fabrikasının sahibi Niko Sinos, Olimpos gazoz fabrikasının sahibi İosif Çarkacioğlu, ressam Madam Egli Zografu-Simalairdu, Rum Patrikhanesi başmugan-

nisi Trasivulos Stanitsas, kiliselerde ilahi okuyan tanınmış muganniler Stavro Makridis, Dimitri Maguris, Niko Anastasiadis, Rum İlkokulunun öğretmenleri Klio Moshali ve Eleni Çırpıcı.

Bu listeye din adamları dışında Kazlıçeşme deri atölyelerinde çalışan Rum işçi ve ustalarla, Balıklı Rum Hastanesinde çalışan Rum personelin bir kısmı ve de Kapalıçarşı esnafının bir kısmı da eklenebilir.

Kazlıçeşme Deri Atölyelerinin Samatya-Yedikule Bölgesi İle İlişkisi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1950'lerden bu yana özellikle Balkanlardan büyük göç dalgaları ile İstanbul'a gelen insanların meydana getirdikleri Zeytinburnu semtinin var olmadığı 1920'li 1930'lu yıllarda Yedikule surlarının bittiği nokta ile Bakırköy ve Yenimahalle arasındaki geniş alan neredeyse tamamen boştu. Bostan, bahçe ve tek tük kulübelerin dışında göze çarpan iki büyük yapı grubu vardı. Bunlar da birbirine hayli yakın olan Rumların Balıklı ve Ermenilerin Surp Pırgıç hastaneleri idi.

Bu boş alanın sahile yakın olan kesiminde İstanbul'un o yıllardaki önemli sanayi bölgelerinden biri olan Kazlıçeşme bulunurdu. Buradaki tabakhane ve deri atölyeleri ilkel koşullar altında da olsa İstanbul'da yaşayan çok sayıda yoksul aile için bir iş imkanı yaratmaktaydı. Bu bölge hakkında detaylı bilgileri "Debbağ Cemiyetinin Hükümeti Cumhuriyetimizden İstirhamı" adlı kitapçıktan alıyoruz. Bu kitapçığın basıldığı 1929 yılında, Kazlıçeşme'de Rumlara ait şu fabrika ve atölyeler bulunmakta idi:

- Sokrat Konstantinidis'e ait 1922 yılında kurulmuş kösele fabrikası.
1 sekreter ve 15 işçi çalıştırmaktadır.
- Yani Kefalos, Niko Oryatos ve Kavukyan Efendi'ye ait 1924 yılında kurulmuş fabrika.
2 sekreter ve 45 işçi çalıştırmaktadır.
- Aleko ve oğulları Mattheos ile Yani'ye ait 1924 yılında kurulmuş fabrika.
1 sekreter, 2 muhasebeci, 3 ustabaşı ve 50 işçi çalıştırmaktadır.

- Yani, Aleko ve İlia kardeşlere ait 1912 yılında kurulmuş deri fabrikası.
35 işçi çalıştırmaktadır.
- Tripo ve Oğullarına ait 1862 yılında kurulmuş deri ve kösele fabrikası.
1 sekreter, 7 usta ve 90 işçi çalıştırmaktadır.
- Mihal ve Kiryako efendilere ait kösele fabrikası.
20 işçi çalıştırmaktadır.

Yukarıdaki listeden anlaşılacağı gibi bu fabrikalar Samatya-Yedikule bölgesinin özellikle dar gelirli halkı için önemli bir iş kolu yaratmıştır.

Yedikule surlarına oldukça yakın olmasına rağmen yazın toz, kışın ise çamur içinde olan ilkel yolları yürüyerek gidip gelmeyi göze alamayanlar için Kazlıçeşme'ye Samatya ve Yedikule'den trenle ulaşmak da mümkündü. Aynı durum Rumların yanı sıra bölgede yaşayan fakir Ermeni aileleri için de geçerli idi. Kazlıçeşme'de Rum ve Ermeni patronlara ait bu atölye ve fabrikalar onlar için de bir iş kapısıydı. Doğal olarak işçilerine göre daha iyi koşullar altında yaşayan patronlar Bakırköy, Yeşilköy ya da Beyoğlu gibi semtlerde oturmayı tercih ederlerdi.

Kazlıçeşme deri sanayi bölgesi 1960'lardan sonra hızla Türkleşti. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında İstanbul'un yerleşim bölgelerinin içinde kaldığı gerekçesi ile dönemin İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan tarafından istimlak ettirilerek tarihe karıştı.

Samatya-Yedikule Bölgesinin Rum Nüfusu

Konstantinos Svolopulos, İstanbul'daki Yunan sefaretinin sayımına dayanarak 1880'lerde Samatya bölgesinde 730 aileye dağılmış olarak 4000 kadar Rum'un yaşadığını yazmaktadır.

1949 yılında İstanbul Rum Patrikhanesi'nin yaptırdığı sayıma göre Samatya-Yedikule bölgesinde, 577 Rum ailesi yaşamaktaydı. bunların kilise cemaati olarak dökümü şöyle idi:

Samatya Ayios Yeorgios Kilisesi çevresinde	60 aile
Samatya Ayios Nikolaos Kilisesi çevresinde	57 aile
Samatya Analipsis Kilisesi çevresinde	35 aile
Samatya Ayios Minas Kilisesi çevresinde.....	71 aile
Yedikule Ayios Konstantinos Kilisesi çevresinde	354 aile

Dimitri Kalumenos'a göre, 6/7 Eylül olaylarının meydana geldiği 1955 yılında, bu bölgede 524 aileye dağılmış olarak yaklaşık 2800 Rum yaşamaktaydı.

İstanbul Rum Patrikhanesi'nin yayın organı *Apostolos Andreas* gazetesinin verilerine göre, 1956 yılında bölgedeki kiliselerde yapılan törenlerin dökümü şöyledir:

	düğün	vaftiz (doğum nedeni ile)	cenaze
Ayios Konstantinos Kilisesi	9	19	14
Ayios Minas Kilisesi	3	11	4
Ayios Yeorgios, Analipsis ve Ayios Nikolaos Kiliselerinin toplamı	6	2	2

Toplam olarak 18 çift evlenmiş, 32 çocuk doğmuş ve 20 kişi ölmüştür.

*Yedikule'de Athina ve Niko Anastasiadis çifti
evlerinin bahçesinde (1945).*

Yedikule'de Athina ve Niko Anastasiadis'in düğünü (1940).

Yine aynı gazetenin verilerine göre, 1963 yılının dökümü şöyledir:

	düğün	vaftiz (doğum nedeni ile)	cenaze
Ayios Konstantinos Kilisesi	11	13	21
Ayios Minas Kilisesi	2	3	—
Ayios Yeorgios, Analipsis ve Ayios Nikolaos Kiliselerinin toplamı	—	4	3

Toplam olarak 13 çift evlenmiş, 20 çocuk doğmuş ve 24 kişi ölmüştür.

*Yedikule'de Panayot ve Eleni Sarafidis'in ailesi:
Oğulları Niko ve Haralambos, kızları Niça, gelinleri Athina,
damatları Yakovos, torunları Katina ve Argiro (1950).*

Bu sayılardan anlaşılacağı gibi, geçen 7 yıl içinde evlenen çift ve doğan çocuk sayısı azalma gösterirken, ölenler sayısı doğanların sayısını geçmiştir.

1964 yılında Kıbrıs sorunu nedeni ile Türk-Yunan-Rum ilişkilerinin kötü bir dönemece girmesiyle birlikte, bölgeden Yunanistan ağırlıklı olmak üzere büyük bir dış göç yaşanmıştır.

İstanbul'da kalmayı sürdüren birçok aile de kendilerini daha güvenli hissettikleri kent merkezine toplanmışlardır. Günümüzde bölgenin Rum nüfusu parmakla sayılabilecek kadar azalmıştır.

Samatya-Yedikule Bölgesindeki Rum Okulları

1867 yılında yayınlanan ve İstanbul'daki Rum okullarının durumunu detaylı bir şekilde anlatan *Ekpedeftika ve Eglisiastika* isimli kitapta, Samatya'nın Ayios Konstantinos semtinde bulunan Rum İlkokulu'nun tüm İstanbul'da örnek olarak gösterilen yedi Rum okulundan biri olduğu belirtilmekte ve okulun müdürü olan Rumca öğretmeni İosif Kseniadis'in çocukları eğitmek için övülmesi gereken bir uğraş verdiğine değinilmektedir.

Aynı kaynağa göre, o yıllarda Samatya'da Ayios Yeorgios, Analipsis ve Ayios Konstantinos semtlerinde üç adet Allilodidaktiko (bir öğretmen nezaretinde büyük öğrencilerin küçük öğrencileri eğittiği) adı verilen ilkel halk okulu da bulunmaktaydı.

Kitabın yazarı Kallifronos, Samatya'nın Ayios Minas semtinde okul bulunmayışını eleştirmekte ve küçük çocukların evlerine uzak olan diğer okullara gitmek zorunda olduklarını vurgulamaktadır.

1874 senesinde Ayios Konstantinos Kilisesi'nin karşısına, Rum Kız İlkokulu inşa edilmiştir.

1500 altın liraya mal olan okulun yapımı için bölgenin varlıklı Rumlarından Nikolaos Fotiadis ve Stefanos İliadis gibi kişiler destek olmuş, halktan da bağışlar toplanmıştır.

O zamanlar bahçe içinde üç katlı yedi sınıflı bir yapı olan kız ilkokulu binasına I. Dünya Savaşı sırasında askeriye tarafından geçici olarak el konulmuş; burada Sırp ve Rus esirler barındırılmıştır. Binanın kız ilkokulu olarak kullanıldığı 1874-1923 arasında okulun ilk müdiresi bayan Amalia Kamara, son müdiresi de bayan Dorothea Küpeci olmuştur.

*Yedikule Rum İlkokulu'nun öğrenci ve öğretmenlerinden
bir grup (1954-1955 ders yılı).*

*Yedikule Rum İlkokulu. Henüz ön bahçesi yol genişletilmesi için
istimlak edilmeden ve öğrencileri varken...*

Cumhuriyet döneminde, yani 1923'den sonra bölgedeki Rum kız ve erkek okulları tek çatı altında, karma ilkokula dönüştürülen kız ilkokulu binasında hizmet vermiştir.

1923'den okulun kapandığı 1980'e kadar geçen dönemde en uzun süre görevde kalan okul müdürleri Dimitri Zotos (1935-1959) ve Vasilios Emmanuilidis (1959-1980) olmuşlardır.

Okula ait 08.12.1976 tarihli sigorta bildirim listesinde çalışanların isimleri ve görevleri şu şekilde sıralanmaktadır:

<u>Adı soyadı</u>	<u>Görevi</u>
Vasilaki Emmnuilidis	Müdür
Turgut Öcal	Müdür Yardımcısı
Klio Moshali	Öğretmen
Elpida Papadopulu	Öğretmen
Eleni Çırpıcı	Öğretmen
Marika Emmanuilidu	Öğretmen
Marika Sayilidis	Hademe
Urania Kevaçlek	Hademe

14.08.1978 tarihli, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Müfettişleri tarafından okulun teftişinden sonra düzenlenen teftiş raporunda şu satırlar okunmaktadır:

“Bu okulun masrafları öğrencilerden alınan ücretle ve cemaatin yaptığı bağışlarla karşılanmaktadır. Okulun tüm yazışmaları Türkçe yapılmaktadır. Öğrencilere Türkçe şarkı ve marşlar öğretilmektedir. Bayrak törenleri düzenli olarak yapılmakta ve Türk milli bayramları gerektiği gibi kutlanmaktadır. Okulun kitaplığında 516 Türkçe ve 119 Rumca kitap bulunmaktadır.”

Bu dönemdeki bütün Türkçe yazışmalarda ve okulun dış cephesindeki tabelasında, okulun adı Kocamustafapaşa Rum İlkokulu olarak geçmekte Samatya adı kullanılmamaktadır.

Eski Fotiadios Erkek İlkokulu binası.

Fotiadios Erkek İlkokulu binasının kitabesi.

Samatya-Yedikule Karma Rum İlkokulu binası günümüzde diş kliniği olarak kullanılmaktadır.

Okulun kapandığı 1980-1981 ders yılında 3'ü Rum ve 1'i Türk 4 öğretmeni bulunmakta idi. Bunlardan Bayan Klio Moshali ile Bayan Eleni Çırpıcı öğretmenlikten istifa dilekçelerini 15.09.1980 tarihinde okul müdürlüğüne vermişlerdir.

Bölgede yapılmış olan okul binalarından biri de halen ayakta olan ve Ayios Konstantinos Kilisesi'nin bahçesinde bulunan Fotiadis Okulu'dur. 1894 yılında Nikolaos ve Aleksandros Fotiadis tarafından yaptırılmış ve Cumhuriyet dönemine kadar Rum Erkek İlkokulu olarak kullanılmıştır.

20. yüzyılın ilk 10 yılında ve I. Dünya Savaşı arifesinde Samatya'nın Rum okulları bina ve öğrenci sayısı olarak en yüksek göstergeye ulaşmışlardır.

1911-1912 ders yılı

Ayios Konstantinos Erkek İlkokulu	..... 344 öğrenci
Ayios Konstantinos Kız İlkokulu	..... 350 öğrenci

1912-1913 ders yılı

Analipsis Allilodidaktika Okulu
4 sınıflı, 46 öğrenci ve 1 öğretmeni var

Ayios Yeorgios Allilodidaktika Okulu
4 sınıflı, 55 öğrenci ve 1 öğretmeni var

Yedikule Rum İlkokulu

1949-1950 ders yılı	..... 208 öğrenci
1959-1960 ders yılı	..... 172 öğrenci
1960-1961 ders yılı	..... 164 öğrenci
1963-1964 ders yılı	..... 149 öğrenci
1976-1977 ders yılı	..... 24 öğrenci

Bölgedeki Rum nüfusun eriyip azalması ve okulun masraflarının karşılanamaz hale gelmesi sonucu, 1980-1981 ders yılında okul kapanmış ve geride kalan 10 öğrencisi İstanbul'un başka semtlerinde ayakta kalan Rum okullarına yönlendirilmiştir.

Bölgenin Rum Kiliseleri

İstanbul'un fethinden sonra, Fener dışında kentin hiçbir yerinde rastlanmayan yoğunlukta Rum kilisesinin Samatya-Yedikule bölgesinde toplanmış olması, burasının Rumlar tarafından iskan edildiği tezini destekler niteliktedir. Bölgeyi 16. yüzyılda çeşitli amaçlarla ziyaret etmiş olan yabancı gezginlerden Petrus Gyllius (1547'de), Stepan Gerlach (1573'de), Trifon Karabeinikof (1583'de) Samatya'daki kiliseleri kayıtlara geçirmişlerdir.

Ayios Yeorgios Kiparisas (Servili Ayios Yeorgios) Kilisesi

Aksaray-Yenikapı yönünden geldiği zaman, Samatya'da karşılaşılan ilk kilisedir.

Büyük Kuleli Caddesi ile Nafiz Gürman Sokağı'nın arasında bulunan kilise, bölgenin en küçük ve en eski kilisesidir. Çeşitli yazar ve araştırmacılar kilisenin ilk yapımını Bizans dönemine kadar götürmektedir. Bir inanışa göre, burası da İstanbul'un fethinden sonra Rumların elinde kalan ve camiye çevrilmeyen çok az sayıdaki kiliseden biridir.

Osmanlı döneminde 1660, 1696 ve 1782 büyük yangınları ile defalarca harap olan kilisede bulunan değerli Bizans ikonaları yok olmuştur.

1833/1834 yıllarında dönemin Rum Patriği I. Konstandios tarafından yaptırılarak bugünkü şeklini almıştır. Küçük bahçesindeki tarihi servi ağacı nedeni ile Servili Ayios Yeorgios Kilisesi olarak anılır. Kesme taştan yapılmış, küçük boyutlu, üç nefli bazilika planlı bu yapının en büyük özelliği sekizgen bir kubbe kasnağı üzerine oturtulmuş, konik çatılı ufak kubbesidir.

6/7 Eylül 1955 gecesı, bu kilise yağmacılar tarafından ateşe verilerek tahrip olmuş ve içinde bulunan çok sayıda dini nitelikli

Ayios Yeorgios Kilisesi

tarihi eser yanmış ya da kaybolmuştur. Yangın sırasında kiliseye adını veren tarihi servi ağacı da yanmıştır.

1966 yılında tamir edilip toparlanan kilisenin bahçesine yeniden bir servi ağacı dikilmiştir.

Ayios Nikolaos Kilisesi

Samatya istasyonunun yakınında, çarşı içindeki Muallim Naci Sokağı'nda yer alan bu kilise, eski Samatya halkının deniz ve denizcilikle yakın ilişkisinin bir sonucu olarak, denizcilerin ve balıkçıların koruyucu azizi Ayios Nikolaos'a ithaf edilmiştir. Kiliseden bahseden ilk yazılı kayıt 1583 yılında Rus gezgini Trifon tarafından düzenlenmiş olan İstanbul kiliseleri listesidir. Gü-

Samatya Ayios Nikolaos Kilisesi.

nümüzdeki yapı 1830-1834 arasında yeniden inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, üç nefli bazilika şeklinde planlanmış olan kilisenin ana nefi yan neflerden altışar adet ahşap sütunla ayrılır. İkonostasi, amvon (vaiz kürsüsü) ve thronos'u (despot tahtı) da ahşap olan kilisenin tavanında, Rum kiliselerinde geleneksel olarak görülen Pandokrator (Ebedi Hakim Hz. İsa) ikonası yer alır.

Analipsis Kilisesi

Samatya istasyonunun arkasında, Akıncı Sokağı'nda yer alan bu kilise, Samatya'nın bir zamanlar ne denli yoğun bir Rum nüfusuna sahip olduğunun göstergesidir. Ayios Nikolaos Kilisesi'ne neredeyse bitişik denilebilecek konumda olması dikkati çeker. İstanbul'un başka hiçbir yerinde birbirine bu kadar yakın olan iki Rum kilisesi yoktur. Kiliseden ilk olarak 1566 yılında, ancak farklı bir isimle bahsedilmektedir. O dönemde Meryem Ana'ya ithaf edilmiş olan kilise, Panayia Hrisalithini adını taşı-

maktaydı. 1660 ve 1782 yangınlarında iki defa tamamen yanan bina, Patrik I. Konstandios tarafından 1832 yılında bugünkü haline gelecek şekilde yaptırılmış, bu arada adı da Ayia Analipsis olarak değişmiştir. Üç nefli klasik bazilika planlı kilisenin iç görünümü, komşusu olan Ayios Nikolaos Kilisesi'ne çok benzer. Beşik tonozlu çatının kapattığı tavanı, ikonostasisi, amvonu, thronosu ahşaptır. Ana nefi yan neflerden ayıran altışar adet zarif sütun da yine ahşaptan yapılmıştır.

Ayios Minas Kilisesi

Bir cephesi eski Samatya-Yedikule Tramvay Caddesi'nden diğer cephesi ise Bestekar Hakkı Bey Sokağı'nda olan bu kilise, Bizans döneminde Hıristiyan din şehitlerinden (Martir) Ayios (aziz) Polikarpor ve Ayios (aziz) Papilas'ın kemiklerinin gömülü olduğu yerin üzerine inşa edilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra burayı gören yabancı gezginler kilisenin adından Ayios Polikar-

Ayios Minas Kilisesi

Ayios Minas Kilisesi

pos olarak bahsetmektedirler. 1782 ve 1792 yangınlarında kül olan kilise, 1793-1796 arasında baştan yapılmış, ancak bu yapı da 1829 veya 1830'da meydana gelen başka bir yangınla tahrip olmuştur. 1833-1834 yılında mimar Konstantinos Yolasıǧmazis Kalfa tarafından bugünkü bina yapılmıştır. Üç nefli bazilika planlı olan kilise son yapımından sonra, bilinmeyen bir nedenle ayazmasının ismi olan Ayios Minas adı ile anılır olmuştur. Ana nefi yan neflerden altışar sütunla ayrılan kilisenin ikonostasisi, amvonu (vaiz kürsüsü) ve thronosu (despot tahtı) ahşaptır. Binadan ayrı olarak yapılmış olan, mermer çan kulesi 10 metre yüksekliğindedir ve set üzerindeki konumu nedeni ile bir zamanlar Marmara denizinden yaklaşan gemiciler tarafından fark edilecek kadar görkemlidir. Günümüzde çevreyi kaplayan yüksek binalardan dolayı bu özelliğini kaybetmiştir. 6/7 Eylül 1955 gecesi yağmacılar tarafından ateşe verilen kilise büyük ölçüde

tahrip olduğu için tarihi değeri olan eser yok olmuştur. Kilisenin alt kısmında bulunan ve Bizans'tan kalan en eski bölüm cadde-nin genişletilme çalışmaları sırasında traşlandığı için zarar görmüştür. Burada dükkan olarak kullanılan bölümün, Bizans döneminde azizlerin kemiklerinin bulunduğu yer olduğu bazı araştırmacılarca iddia edilmektedir. Burasının daha 1930'larda inanılmaz bir duyarsızlıkla dükkana çevrilmiş olması acı bir gerçektir. Eski resimler burasının 1930'larda bazen kömür deposu, bazen aktar dükkanı olarak kullanıldığını teyid etmektedir. Günümüzde de dükkan olarak kullanılmaktadır.

Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi

Samatya-Yedikule bölgesinin en büyük kilisesi, Hristiyan-lığa hizmetleri nedeni ile kilise azizleri mertebesine yükseltilen İmparator Büyük Konstantin ve annesi Eleni'ye ithaf edilmiştir.

Ayios Konstantinos Kilisesi

Ayios Minas Kilisesi, an kulesi.

Ayios Konstantinos Kilisesi, an kulesi.

KOCAMUSTAFAPAŞA		№ 4900	
AYA KOSTANTIN			
RUM ORTODOKS KİLİSESİ			
YÖNETİM KURULU		Lira	Kr.
Bay		tarafından	
.....		.....	
..... Lira		Kuruş alınmıştır.	
..... / ..... /19			
VEZNEDAR		BAŞKAN	

İstanbul'un fethinden sonra boşalmış olan kenti canlandırmak amacı ile Fatih Sultan Mehmet'in emri ile Kapadokya bölgesinden toplanan, Karamanlılar adı ile tanınan, anadilleri Türkçe olan Hristiyan Rumlar kalabalık bir topluluk olarak getirilip, Yedikule çevresine yerleştirilmişlerdir. Bu olaydan sonra burası Karamanlılar Mahallesi olarak anılmaya başlamış ve inşa ettikleri kilise de Karamanlıların Ayios Konstantinos Kilisesi olarak tanınmıştır.

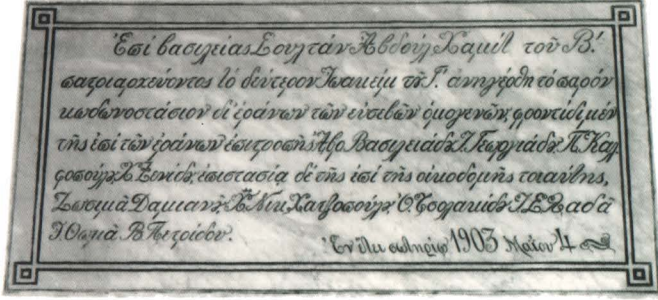
Stepan Gerlach, 1576 yılında Yedikule'de bu kilisenin varlığından söz etmektedir. Çeşitli yangın ve depremlerle zarar gören yapı, bugünkü şeklini 1833 yılında Rum Patriği I. Konstantios'un bölgedeki tüm kiliseleri yenileme çalışması sırasında almıştır. 6/7 Eylül 1955 gecesi yağmalanan ve ateşe verilen ki-

Ayios Konstantinos Kilisesi - Amvon

lise, neredeyse çıplak dört duvar kalacak şekilde ağır tahrip görmüş ve Yedikule'nin Rum halkının kalbinde unutulması zor bir yara açmıştır. Günümüzde kilisede bulunan iki adet mermer tamir kitabesinden, kilisenin 1963 yılında, Rumların bağış ve maddi katkıları tekrar ayağa kaldırıldığı ve burayı başka bir alev ve ateş tahribatından koruması için Tanrı'ya yakarıldığı anlaşılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan yapı, 41.30 m. boyu ve 19.72 m. eni ile İstanbul'da bulunan bazilika planlı Rum kiliselerinin en büyüklerinden biridir. Üç nefli olan kiliseye oldukça geniş bir narteksdan girilir. Diğer kiliselerde olduğu gibi, burada da ana nef yan neflerden altışar sütunla ayrılır. İkonostasisi, amvonu ve thronosu ahşaptır. Kilisenin tarihi ikonalarının hepsi 1955'deki yangınla tahrip olduğundan, günümüzde görülen ikonaları 1960-1966 arasında Yorgo Adosoğlu, Niko Zafiroğlu, Pannayota Ioannidu, Yorgo Adamandidis, Ioannis Evmolpidis,

Ayios Konstantinos Kilisesi çan kulesinin kitabesi.

Grammatiki Nevridu, Maria Evmolpidu, Yorgia Zafiroğlu, Zafiri Sanduka, Florentia Panti ve Anastasia Strovila'nın bağışları ile 20. yüzyılda İstanbul'da çok sayıda eser bırakmış olan tanınmış ikona ressamı Bayan Olga Petridu tarafından 5-6 yıllık bir çalışma sonucu yapılmıştır. Kilisenin çan kulesi ana caddeye dönük giriş üzerinde, binadan ayrı ve çok sonraları inşa edilmiş bir yapıdır. İstanbul'un Rum kiliselerinde az rastlanan görkemli güzelliği ile dikkati çeker. Üzerindeki mermer kitabede Rumca olarak kısaca "Sultan II. Abdülhamit'in hükümdarlığı ve III. Yoakim'in Patrikliği sırasında, dindar soydaşlarımızın çaba ve katkıları ile yapılmıştır; 4 Mayıs 1903 günü hizmete girmiştir" ibaresi okunmaktadır.

Bölgenin Ayazmaları

İstanbul'un hemen her semtinde olduğu gibi, Samatya-Yedikule bölgesi de bir zamanlar Ayazma adı verilen su kaynakları açısından zengindi. Zamanla Rumların bölgeyi terk etmesinin dışında inanılmaz boyutlardaki istimlak ve yapılaşma hareketleri nedeni ile bunların çoğu günümüzde mevcut değildir. Bölgede tespit edilebilen ayazmaların dökümü şu şekildedir:

Ayios İoannis Ayazması

Narlıkapı sahilindeki Ermeni kilisesinin yakınında bulunan bu ayazma 1960'lara kadar ziyaret edilebilmekteydi. Daha sonra Florya sahil yolunun genişletilme çalışmaları sırasında yok olmuştur.

Ayios İoannis Ayazması

Aynı azizin ismini taşıyan ikinci bir ayazma, İnekçi sokakta Madam Eleni isimli bir kadının evinin bahçesinde bulunmaktaydı. Araştırmacı H. Göktürk 1960 yılında burayı ziyaret ettiğini yazmaktadır. Günümüzde izi kalmamıştır.

Ayios İoannis Ayazması

Yazar Niko Acemoğlu, İmrahor Camisinin bahçesinde bulunan ve aynı ismi taşıyan üçüncü bir ayazmadan bahsetmektedir. Birkaç basamakla inilen küçük bir yapının içinde bulunan bu ayazmanın suyu 100 yıl kadar önce kurumuştur.

Metamorfosis Ayazması

Servili Ayios Yeorgios Kilisesinin bahçesinde, kare planlı küçük bir yapının içinde bulunan su kaynağı günümüze kadar gelmiştir.

Ayia Anastasia Ayazması

Servili Ayios Yeorgios Kilisesi'nin avlusunda bulunan ikinci ayazmadır.

Ayios Nikolaos Ayazması

Aynı adı taşıyan kilisenin girişinde sağ tarafta bulunur.

Zoodohos Pigi Ayazması

Ayios Nikolaos Kilisesi'nin narteksinde bulunan ikinci su kaynağıdır.

Analipsis Ayazması

Aynı adı taşıyan kilisenin arkasında bulunan bu ayazmanın 9 metre genişliğinde bir mekanı vardır. Su kaynağı olan kuyudan çekilen sular 1932 tarihli, iki musluklu bir mermer haznede toplanır.

Ayios Minas Ayazması

Aynı adı taşıyan kilisenin içinde bulunan bu ayazmaya narteksin sağ tarafında bulunan 16 basamaklı bir merdivenle inilir. 2,5x5 metre ölçülerinde, küçük bir hücre büyüklüğündedir.

Suyu yedi metre derinliğindeki kuyudan tulumba ile çekilerek, üç musluklu mermer bir haznede toplanır.

Bölgenin Rum Dernekleri

Osmanlı'nın batılılaşma yolunda attığı önemli adımlardan biri olan, 1856 Hattı Hümayun'unun günlük hayata yansımaları ile azınlıkların hızla organize oldukları gözlenir.

Bunun Samatya-Yedikule bölgesine yansımalarının bir sonucu olarak 1864-1923 yılları arasında çok sayıda Rum derneği kurulmuştur. Bunlardan bazıları kısa ömürlü ve başarısız olsa da; bir kısmı uzun yıllar bölge halkına küçümsenemeyecek yarar sağlamışlardır.

Bu derneklerin başlıcaları şunlardır:

1. Psomatia'da Thalia Fukaraperver Derneği
Bölgedeki fakir Rumlara yardımcı olmak amacı ile 1864 yılında kurulan ilk dernektir.
2. Apollon, Psomatia'lı Gençleri Koruma Derneği
1866'da kurulmuştur.
3. Appolon Musikisevenler Derneği
1867 yılında kurulmuştur.
4. Psomatia Fukaraperver ve Musikisevenler Derneği Elikon
1867'de kurulmuştur.
5. Omonia Hayır Derneği
1888'de kurulmuştur.
6. Psomatia'da dini kardeşliği geliştirme amaçlı Anayennisis Derneği
1899'da kurulmuştur.
7. Psomatia'da genç Rum kızları dayanışma derneği Angira.
8. Zoodohos Pigi Hayır Derneği
1909'da kurulmuştur.
9. Ayios Sava Hıristiyan Hacıları Derneği
1909'da kurulmuştur.

**SAMATYA KÜLTÜR GENÇLİK
DERNEĞİ**

No 2496

**SAMATYA KÜLTÜR GENÇLİK
DERNEĞİ**

1947

TEBERRÜ MAKBUZU

1 LİRA

İdare Heyeti

10. Psomatia'da Rum kadınları Fukaraperver Derneği Ayios Elefterios.
1911'de kurulmuştur.
11. Ayios Yeorgios semtinde Rum kadınları Fukaraperver Derneği Ayia Varvara.
12. Ayios Yeorgios semtinde Rum Erkek Berberleri Derneği Taksiarhis
13. Ayios Yeorgios semtinde Bahçıvanlar Derneği Ayios Trifonas
14. Ayios Yeorgios semtinde Abacılar Derneği Yenethlia Tis Theotoku

Cumhuriyet döneminde, Ayios Minas ve Ayios Konstantinos kiliselerinin fukaraperver derneklerinin ve aşevlerinin yanı sıra, 1947 yılında kurulan Kültür Gençlik Derneği (Morfortikos Sillogos Neon Ayion Konstantinu ke Elenis), spor, müzik ve amatör tiyatro çalışmaları ile bölgenin Rum gençlerini sokak ve kahvehanelerden uzak tutmaya çalışmıştır. Günümüzde (2010) üyeleri çok azalmış da olsa faal durumdadır.

Samatya'da Ermeniler

Psomatia ya da Samatya İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'un en eski Ermeni yerleşim alanlarından biri olmuştur. Günümüzde bölgede bulunan görkemli Ermeni yapıları da Ermenilerin burada köklü geçmişlerini doğrular niteliktedir. Eremya Çelebi Kömürcüyan, 17. yüzyılda burada bin haneden fazla Ermeni'nin yaşadığından ve Ermenilerin daha çok Surp Kevork Kilisesi'nin çevresinde yoğun olduklarından söz eder. Günümüzde (2010), Samatya'daki Ermeni nüfusun bir kısmı yurtdışına göçler, bir kısmı da şehrin farklı bölgelerine (Kurtuluş, Bakırköy, Yeşilköy vs.) taşınmalar nedeni ile azalmıştır. Ama yine de kiliseleri, okulları ve sosyal faaliyetleri ile varlığını hissettirmektedir.

Ermeni Kiliseleri

Surp Kevork Kilisesi

Yedi tepeli Bizans İstanbulu'nun yedinci tepesinin üzerinde yer alan bu kilise gerek bu ayrıcalıklı konumu, gerek görkemli yapısı ile İstanbul'daki Ermeni kiliselerinin en büyük ve en göze çarpanlarından birisidir. Bizans'ın Panayia Perivleptos kilisesinin temelleri üzerine yapılan bu kilise arsasının Ermenilerin eline geçmesi konusunda çeşitli rivayetler vardır. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra yoğun şekilde Ermenilerin iskan edildiği Samatya'da Fatih Sultan Mehmet 1461'de İstanbul Ermeni Patrikliği'nin kurulmasını teşvik etmiştir. Ancak bu ilk Patrikhane kilisesinin, günümüzdeki Surp Kevork Kilisesi'nin yerinde bulunan Bizans kilisesi Panayia Perivleptos olup

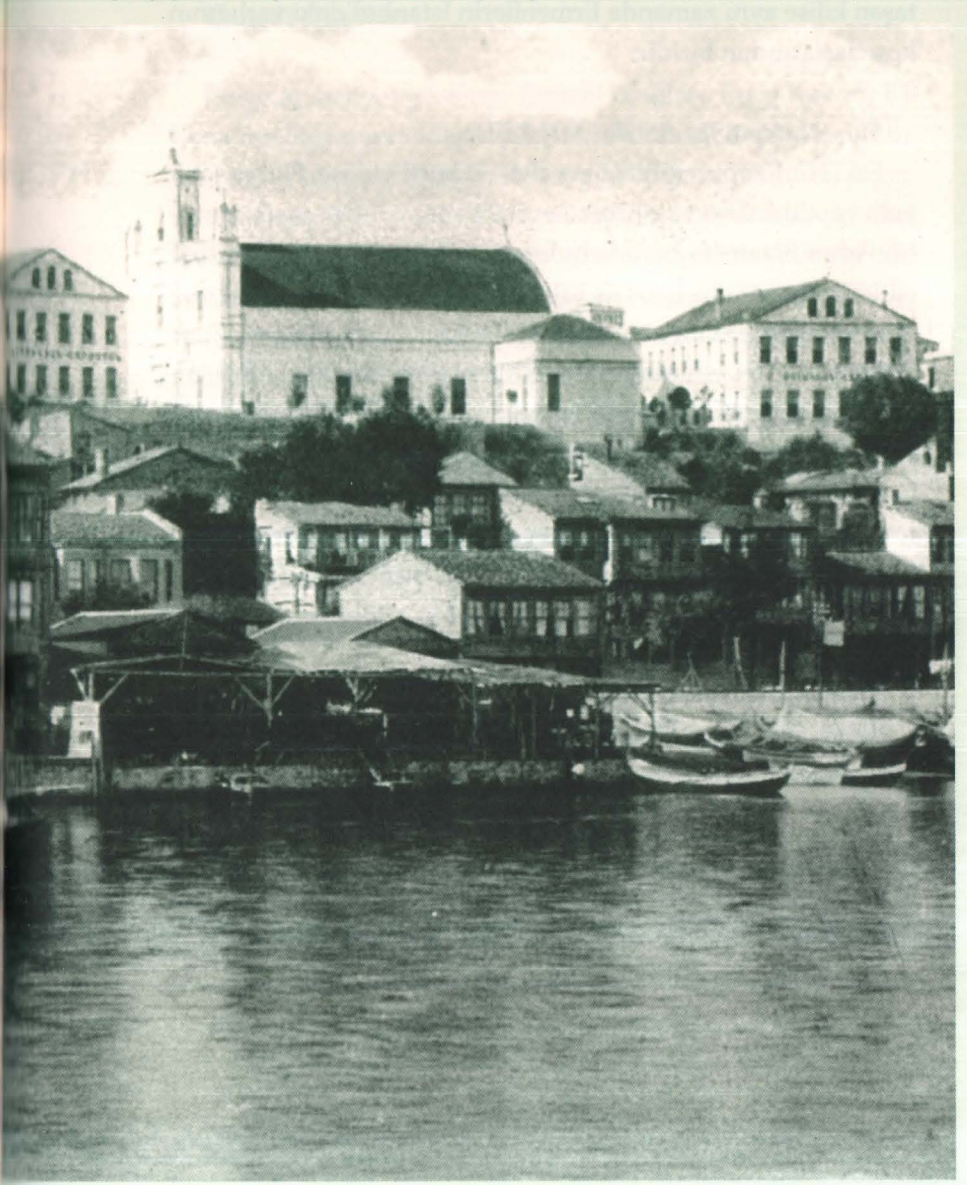
olmadığı konusunda muhtemelen daha derin araştırmalar gerekir. Avlusunda bulunan ve kilisenin Türkler tarafından Sulu Manastır olarak isimlendirilmesine neden olan su kaynağı eski Bizans ayazmasıdır.

Ermenilerde ayazmalara pek rastlanmadığı için burasının temelde bir Bizans ya da Rum kilisesi olduğu teyid edilmektedir. 1660, 1782 ve 1866 büyük Samatya yangınlarında yanıp harabeye dönen kilise defalarca baştan yapıldığı için Bizans formunu tamamen yitirmiştir. Bazı kaynaklar burasının Rumların bütün itirazlarına rağmen, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Ermenilere verildiğini yazar. Gerçek olmaktan çok, ağızdan ağıza dolaşan eski bir şehir efsanesine göre, Padişah haremine giren Samatyalı şişman ve cilveli bir Ermeni kızının bu işte etkisi ve parmağı olmuştur.

İstanbul'un fethinden sonra özellikle Bursa'dan getirilen Ermeniler bu kilise çevresine yerleştirilmiştir. Kilise Anadolu Hristiyanları tarafından en fazla sevilen azizlerden birisi olan Surp Kevork'a (Ayios Yeorgios) ithaf edilmiştir. Nitekim pek de uzak olmayan, Selvili Ayios Yeorgios Kilisesi de aynı azizin adının Rumca versiyonunu taşımaktadır.

Eski İstanbul'da, deniz surlarına, Marmara Denizi'ne ve Adalar'a hakim bir konumda olan Surp Kevork bölgedeki sık yangınlarda defalarca tahrip olmuş ve yeni baştan yapılmıştır. Son olarak 1866 Samatya yangınında zarar gören kilise yapılan köklü tamiratla 1887 yılında bugünkü şeklini almıştır. Giriş kapısı üzerindeki çan kulesi ve büyük tonoz çatısı ile Florya sahil yolundan gelenlerin ya da Samatya sahillerine yaklaşan teknelerin dikkatini çekmektedir. Tek nefli, büyük bir bazilika olan Surp Kevork Kilisesi hacim olarak İstanbul'un en büyük Ermeni kiliselerindendir. Pazar ayinlerinde ve dini bayramlarda dolup

taşan kilise aynı zamanda Ermenilerin İstanbul'daki varlığının köşebaşlarından biridir.

Surp Hovhannes Avedaraniç Kilisesi

Eski Narlıkapı sahilinde yer alan bu küçük kilise, Florya sahil yolu yapıldıktan sonra denizden 50-60 metre kadar uzaklaşmıştır. Adını Bizans'ın burada bulunan ve Vaftizci Yahya'ya ithaf edilmiş olan Aiyos İoannis Kilisesi'nin (İmrahor Camii) Ermenice versiyonundan alan yapı 1749-1751 yılları arasında inşa edilmiştir. 1964 yılında restore edilen kilise, bölgedeki Ermeni cemaati tarafından kullanılmaktadır. Kilisenin sağ tarafındaki çimenlik alanda 50 kadar Ermenice yazıtlı eski mezar taşı bulunmaktadır. Hemen arkadaki Bizans deniz suru kulesi üzerinde hâlâ duran Yunanca mermer kitabede "Doğu Romalıların (Bizans) İmparatoru Manuil tarafından tamir ettirildi" ibaresi açık bir şekilde okunmaktadır.

Anarad Higutyun Kilisesi

Bölgenin üçüncü Ermeni kilisesi olarak, 1839 yılında Ermeni Katolik cemaati için yaptırılmış ve 1857 yılında yenilenmiştir. Samatya-Yedikule ana yolu üzerinde, Ayios Minas Rum Kilisesi'nin yakınında yer alan kilise, yüksek duvarla çevrili bir bahçe içindedir. Aynı dönemde İstanbul'da inşa edilmiş olan çok sayıdaki Ermeni Katolik kilisesi ile benzer çizgiler taşır.

Ön cephesi neogotik görünümü ile dikkati çeker.

Ermeni Okulları

Bölgede faaliyet gösteren Ermeni okulları, Surp Kevork Kilisesi'nin iki yanındaki görkemli binaları ile dikkati çeker. Bunlardan bir tanesi Sahakyan-Nunyan İlköğretim Okulu, diğeri ise Sahakyan-Nunyan Lisesi olarak eğitim vermektedir. Işkırlak Sokak'ta Ermeni Katolik Kilisesi'nin yakınında bulunan ve dört katlı görkemli binası ile dikkati çeken Anarad Higutyun İlköğretim Okulu'nda ise 1964 yılı Özel Okullar Rehberine göre 1963-1964 ders yılında 267 öğrenci bulunmaktaydı.

Clarence R. Johnson'un *Constantinople Today* adlı kitabına göre, 1922 yılında, Narlıkapı'da 75 öğrencisi olan bir okul daha vardı.

Samatya Ermeni Yetimhanesi'nde aileleri Anadolu'da savaş ve sürgün sırasında ölmüş ya da kaybolmuş 117 kız yetim, Narlıkapı yetimhanesinde ise 49 erkek yetim barındırılmaktaydı.

*Bizans İstanbulu'nun yedinci tepesinde,
eski Perivleptos Manastırı'nın yerinde yükselen
Surp Kevork Ermeni Kilisesi'nin çan kulesi ve yanında
Sahakyan-Nunyan Ermeni İlköğretim Okulu.*

Bölgenin Camileri

Bizans kilise ve manastırları ile dolu olan bu bölgede Osmanlılar Müslüman halk için büyük camiler inşa etmek yerine çözümlü mevcut olan kiliseleri camiye çevirmekte bulmuşlardır. Yedikule'de Studios Manastırını İmrahor Camii adını alırken; Kocamustafapaşa'da da Ayios Andreas En Kisi Kilisesi Kocamustafapaşa Camii adını almıştır. Bu iki büyük caminin dışında bölgede büyük bölümü 16. ve 17. yüzyıllarda yapılmış yarım düzine kadar Mescid boyutlarında camiler bulunmaktadır. Bunların varlığı bölgedeki yoğun Hristiyan yerleşimi içinde sayıca az da olsa Müslümanların da birlikte yaşadığını göstermektedir.

Bölgedeki belli başlı küçük camiler şunlardır:

Mihrişah Hacı Kadın Camii:

Hızır Bey Mescidi adı ile de bilinir. İlk defa 1527'de yapılmış, 1968'de tamir edilmiştir.

Kürkübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camii:

Yedikule Hisarı'nın önündeki meydandadır. 1613 yılında yapılmış, 1945'de onarılmıştır.

Hacı Hüseyin Camii:

Arap Kuyusu Sokağında bulunan bu cami Arap Kuyusu Camii adı ile de tanınır. 1522'de inşa edilmiş ve 1970'de onarım görmüştür. Minaresi taş ve tuğla işçiliğinin güzelliği ile dikkati çeker.

Uşşaki Camii ve Dergahı:

Yedikule Caddesi üzerinde, Ayios Konstantinos Kilisesi'nin karşısındadır. 1879 yılında yapılmış ve 1952'de tamir edilmiştir. En büyük özelliği burma minaresidir.

Abdi Çelebi Camii:

Marmara Caddesi ile Yedikule Caddesi arasında ve Surp Kevork Kilisesi'nin yakınındadır. 1533'de Mimar Sinan tarafından yapıldığı iddia edilmektedir. 1933'de tamir edilmiştir.

Sancaktar Hayrettin Camii:

Surp Kevork Kilisesi'nin yakınında, İstanbul'un yedinci tepesi üzerinde yer alan bu cami, Bizans'ın Gastrion Manastırı'nın kalıntıları üzerindedir. Sekizgen planı, tuğla ve mermer işçiliği ile göze çarpmaktadır. Yangın ve depremlerle uzun yıllar harap kaldıktan sonra 1976'da tamir edilmiştir.

Samatya-Yedikule Bölgesinin Rum Mezarlığı

Osmanlı İstanbulu'nun 20. yüzyılın başlarına kadar kentin Bizans'tan kalma kara ve deniz surları ile sınırlı olarak kalmasının bir sonucu olarak, surların dışında kalan bomboş geniş alanların surlara yakın kısmı bahçe ve bostanlar olarak değerlendirilmekte idi. Neredeyse tüm İstanbul'a yetecek yeşil salata, marul ve taze soğan, turp üretimi buralarda genellikle Rum ve Arnavut olan bahçıvanlar tarafından sağlanmakta idi. Silivrikapı'dan Topkapı'ya doğru uzanan büyük bir alana Müslüman mezarlıkları yayılmıştı. Silivrikapı'nun dışında dört tarafı Müslüman mezarlıkları ile çevrili bir yerde İstanbul'un en eski ve büyük Rum mezarlıklarından birisi olan Balıklı Rum Mezarlığı bulunur. Onun hemen diğer köşesinde de Balıklı Ermeni Mezarlığı vardır. Yüzyıllardır kentte bir arada yaşayan farklı din-den insanlar ölümden de birbirlerinden ayrılmamışlardır. Hayatta iken olduğu gibi öldükten sonra da yan yanadırlar. Ermeni mezarlığı da Rumların ünlü Balıklı Manastırı ve ayazmasının yanında bulunduğu için aynı adı taşır. M.S. 7. yüzyılda Perslerle savaşları ile isim yapan Bizans İmparatoru İraklios'un bazı asker ve komutanlarının burada gömülü olduğu iddia edilir. Balıklı Mezarlığı genellikle sur içinde kalan eski İstanbul'un Marmara Denizi yönüne bakan semtlerinde yaşayan Rumlar tarafından kullanılmıştır. Kumkapı, Langa, Samatya, Yedikule civarında yaşayıp ölen Rumların büyük bir bölümü burada gömülüdür. Eski yıllarda cenazelerin eller üzerinde ya da arabaları ile taşındığı günlerde, Samatya-Yedikule bölgesinin Rum halkı, diğer semtlere göre mezarlığa daha yakın oldukları için şanslıydılar. Balıklı Mezarlığı'ndaki çok sayıdaki mezar taşlarında, ölenin memleketi de yazılıdır. Burada Orta Anadolu,

Kapadokya kökenli ana dilleri Türkçe olan Karamanlı Rumların çokluğu dikkati çeker. Soyadları geleneksel olarak Türkçe "oğlu" tanımlaması ile biten Karamanlıları bu özellikleri nedeni ile diğer Rumlardan ayırmak kolaydır. İstanbul'un fethinden sonra iskan edildikleri Samatya-Yedikule bölgesinde yoğun olarak yaşayan Karamanlı Rumlar, 1955'den sonra İstanbul'un merkezi semtlerine toplansalar da yine Balıklı'daki bu tarihi mezarlığı kullanmayı sürdürmüşlerdir.

Aynı kural Gedikpaşa, Kumkapı, Langa ve Samatya'nın Anadolu kökenli Ermeni halkı içinde de geçerli olmuştur.

Balıklı Ermeni Mezarlığı günümüzde de kentin önemli Ermeni mezarlıklarından biri olarak kullanılmaktadır.

Hazineye Geçen Emlâklar

Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Komisyonunun Duyurusu

Aşağıdaki listelerde isimleri yazılı şahıslar, mevcut adreslerinde bulunamamışlardır.

Bu kişiler Türk, Yunan veya başka yabancı bir ülkenin vatandaşları olabilirler. Ancak, Türkiye'den kaçak olarak ayrılmış kişiler sınıfına girmemeleri için, en geç 23 Haziran 1930 gününe kadar Karma Mübadele Komisyonu'nun Beyoğlu'ndaki bürosuna başvurmaları gerekmektedir. Bu tarihten sonraki itirazlar kabul edilmeyecek ve listede belirtilmiş olan gayri menkullerin mülkiyeti 30 Haziran itibarı ile Türkiye Cumhuriyeti hazinesine geçecektir.

Mal Sahibi	Malın Cinsi	Adresi
Avraam kalfa kızı Fofa	arsa	İmrahor Sokak 138
Apostol mirasçıları		
Katina ve Yorgo	bostan	Yedikule Caddesi 26
Yani ve Kozma	dükkan	İmrahor Caddesi 132
Yorgo Arpacıoğlu	arsa	Aya Konstantin Sokağı 2
Anastasia mirasçıları		
Andrea ve Yorgo	arsa	Çingiraklı Bostan Sokak 11
Kasap Panayot	arsa	İstasyon Caddesi 29
Theodora	arsa	Narlıkapı dışında 126
Sofia mirasçıları Koço,		
Stelio, Yani ve Eleni	arsa	İmrahor Caddesi 324
Sokratis	arsa	İmrahor Caddesi 28
Katingo	arsa	Samatya Caddesi 379
Hristaki mirasçıları		
Koço ve Pandeli	arsa	Samatya Caddesi 365
Ksenefon mirasçıları		
Yorgo ve Panayot	arsa	İmrahor Caddesi 113
Katina mirasçıları		
Yorgo, Eleni ve Hristo	arsa	Yedikule Caddesi 25
Hristo mirasçıları Eleni ve Rallu	arsa	Yedikule Caddesi 102
Anetta, Maria ve Sotiri	bostan	Kuyulu Sokak 5
İraklis	arsa	Samatya Caddesi 3
Polikseni	arsa	Aya Konstantin Sokağı 12
Kunduracı Yani	arsa	Narlıkapı dışında 21
Ebe Sultana	arsa	Şişman Ohannes Sokağı 8
Andrea mirasçıları		
Hacı Nikola ve Athina	arsa	Camii Şerif Sokak 76
Zafiri mirasçıları		
Koço ve Sultana	arsa	Merhaba Sokak 18
Abacı Kosti	arsa	Merhaba Sokak 47

Paraskeva mirasçıları

Andoni ve Olga	arsa	İkiyüzlü Çeşme Sokak 31
Yorgo ve Hristo	fırın	Samatya Kilise Sokak 2
Bodos	ev	Samatya Caddesi 209
Katina, Manol ve Pashalis	ev	Analipsi Kilisesi Sokağı 10
Yani Kozmidis	iki dükkân	Samatya İmrahor Cad. 141
Kalyopi	ev	Merhaba Sokak 33
Thalia mirasçısı Petro	bostan	Samatya Caddesi 399
Mariora	arsa	İstasyon Caddesi 47
Aleksandros ve Evridiki	iki dükkân	İstasyon Caddesi 63/65
Hristo ve Luka	ev	İmrahor Caddesi 39
Niko oğlu Yorgo	dükkân	İstasyon Caddesi 161
Yani kız Smaragda	ev	Merhaba Sokak 25
Siltana mirasçısı Domna	ev	İstasyon Caddesi 9
Yoakim ve Aleksi	ev	İmrahor Caddesi 18

Dönemin *Apoyevmatini* gazetesinde yayınlanan bu liste daha birkaç sayfa dolduracak kadar uzayıp gitmektedir.

6/7 Eylül Olaylarında Samatya-Yedikule

Tüm İstanbul'da yaşanan ve hiçbir zaman unutulmayan o korkunç gecenin ağırlığı Samatya-Yedikule bölgesinde inanılmaz boyutlarda hissedilmiş ve şehrin yüzyıllardır geleneksel bir Hristiyan yerleşim bölgesi olan bu yerde taşlar yerinden oynamıştır.

Başta kundaklanan kiliseler olmak üzere yer yer çıkan yangınların alevi göğe yükselirken, kapıları kırılarak girilen Rum evlerinden etrafa yayılan feryatlar kısa sürede her yere yayılmıştır. Özellikle sur boyları veya bostanlar gibi oldukça ıssız yerlerde bulunan Rum evlerinde yer yer tecavüz ve yaralama olaylarının yaşandığı yıllarca fısıldanarak anlatılmıştır. Ertesi sabah Yedikule Tramvay Caddesi, çevresindeki evlerden ve dükkanlardan tahrip edilip dışarıya atılan ev eşyaları, kumaş topları, yağ tenekeleri vs. ile yürünemeyecek hale gelmiştir. Semtin 3 büyük kilisesi Ayios Konstantinos, Ayios Minas ve Ayios Yeorgios alevlere teslim olarak tahrip olmuşlardır. Semtte camı veya vitrini kırılmamış bir Rum evi veya dükkanına rastlamak neredeyse imkansız olmuştur.

O geceyi yaşayan Bay Margaridis, evlerinde bir köşede kaldığı için tesadüfen kırılmamış bir tek taş plaktan başka kırılmadık hiçbir şey kalmadığını belirterek, birkaç gün sonra Beyoğlu Yeni Çarşı'ya taşındıklarını anlatmıştır. Yine o geceyi genç bir kız olarak korkuyla geçiren Bayan Hristidu evlerinin camlarının ve kapısının kırıldığını, içeri giren çapulcuların evin giriş katında bulunan yemek odası ile dikiş makinesini tahrip ettiklerini anlatmıştır. Bayan Hristidu evlerinde daha kötü olayların olmasını komşuları Cemal isimli bakkalın önlediğini ve çapulcuları evden dışarı çıkardığını belirtmiştir. 6/7 Eylül olaylarını işleyen *İ Nihta Ton Kristallon Tu Ellinizmu Tis Polis* (İstanbul Rumlarının Kristal Gecesi) isimli kitabın 99. sayfasında olayları Yedikule'de yaşayan, İstanbullu bir Rum hanım aşağıdaki bilgileri vermektedir:

Kendi aramızda küçük Paris adını verdiğimiz Samatya-Yedikule bölgesinin bir gecede yanıp yıkılacağını kimse düşünemezdi. Hayat normal akışını sürdürüyordu ve böyle bir gelişme beklenmiyordu. Biz Ayios Konstantinos Kilisesi'nin karşısında oturuyorduk. Sonradan öğrendiğimize göre Rum evlerini önceden işaretlemişler ve bulmakta zorluk çekmemişlerdi. Akşam saat 19 civarında astığımız çamaşırları toplamak için bahçeye indiğim sırada evimiz taşlanmaya başladı. Ne olduğunu anlamak için ailece ön cama koştuğumuz sırada, sokak kapısı kırıldı. Korkunç görünümlü bir sürü insan içeriye doldu. Bizi itip kakarak küfürler ediyorlardı. Evde ne buldularsa, buzdolabı da dahil olmak üzere pencerelerden sokağa attılar. Mutfak ve kilerde bulunan erzaklar da aynı akibete uğradı. Çevre evlerden atılanlarla birlikte ana cadde trafiğe kapanmıştı. Artık burada oturacak eviniz kalmadı. Hadi şimdi defolup Atina'ya gidin diye bağırarak gittiler. Sonradan duyduğumuza göre bazı evlerde genç kızlara ve kadınlara elle sarkıntılık yapılmış, hatta tecavüz faciaları da yaşanmıştı.

Olayların yatışmasından sonra Samatya ve Yedikule'de bir daha artık hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır. Rum aileleri imkanları el verdikçe şehrin Beyoğlu ve Kurtuluş gibi Rumların toplu halde yoğun olarak yaşadığı merkezi semtlerine taşınmışlardır.

1963 Kıbrıs olayları sonucu Türk-Rum ilişkilerinin bozulması ile başta Yunanistan olmak üzere, yurtdışına yoğun bir göç yaşanarak Rum nüfusu 8-10 yıl içinde erimiştir.

O yıllarda İstanbul Rum Patrikhanesi'nin yayın organı olan *Apostolos Andreas* gazetesinde çıkan haberler, bölgenin uğradığı tahribatın izlerinin uzun süre silinmediğini ve zaten gelir düzeyi düşük olan bölgenin ekonomik sıkıntılar yaşadığını göstermektedir.

Apostolos Andreas Gazetesi (23 Kasım 1955)

6/7 Eylül olaylarından zarar görmeden çıkan Samatya'daki Analipsis ve Ayios Nikolaos kiliselerimiz Pazar sabahları alışılmı-şın çok üstünde kalabalık olmaktadır. Bu arada olaylardan zarar gören Rum ailelerine Kızılay'ın yanı sıra hayır dernekleri de yardımlar yapmaktadır.

Apostolos Andreas Gazetesi (28 Şubat 1956)

Samatya'daki Fukaraperver Derneğimiz, olaylardan zarar gören Rum ailelerine ilaç, giyim ve yakacak yardımı yapmaktadır.

Apostolos Andreas Gazetesi (28 Mart 1956)

Halen harap durumda olan Yedikule'deki Ayios Konstantinos Kilisesi'nin bahçesindeki aşevimiz 6/7 Eylül olaylarında zarar gören ailelere mensup 75 çocuğa ücretsiz sabah kahvaltısı ve öğle yemeği vererek destek olmaya çalışmaktadır

Apostolos Andreas Gazetesi (02 Mayıs 1956)

Dünya Kiliseler Birliği'nin 6/7 Eylül olaylarından zarar görenler için gönderdiği süt, tereyağı ve battaniyeler Yedikule'de 164 Rum ailesine mensup 526 kişiye, Samatya'da ise; 47 Rum ailesine mensup 136 kişiye dağıtılmıştır.

İstanbul'un Rum Basınına Yansıyan Haberler

Apoyevmatini Gazetesi (03.08.1930)

Samatya'da oturan Andonios isimli şahıs polise başvurarak Niko ve Yorgo isimli kişilerin evinden 48 lira çaldığını bildirmiştir.

Apoyevmatini Gazetesi (17.01.1934)

Bay Ahilleas Afendulis, eşinin ruhu için Samatya Rum Okulu'nun ihtiyaçlarında harcanmak üzere 20 lira bağışlamıştır. Aynı amaçla semt halkından çeşitli kişilerin yaptığı bağışların toplamı da 19 lirayı bulmuştur.

Apoyevmatini Gazetesi (07.05.1934)

Dün Galata rıhtımına yanaşan Romen yolcu gemisinden inen ve Samatya'da oturduğunu beyan eden Ekaterini isimli kadının valizini arayan gümrük memurları bir miktar kaçak ipekli kumaş bulmuşlar ve kadını mahkemeye sevk etmişlerdir.

Apoyevmatini Gazetesi (22.05.1934)

Yedikule'de yaşayan Türk ve Rumlar "Yedikuleli Gençler Mandolin Musikisi Derneği" isimli bir müzik derneği kurmuşlardır. Dernek başkanlığına Mehmet Faik Bey, başkan yardımcılığına da Bay Aleksandros Andoniadis seçilmişlerdir.

Apoyevmatini Gazetesi (25.07.1934)

Dün öğle saatlerinde Yedikule'de Dikişçi Sokağında oturan sütçü Niko'nun evinde çıkan yangın kısa sürede bitişiğinde bulunan Panayot ve Yorgo'nun evlerine de sıçramıştır. İtfaiye ancak üç ev kül olduktan sonra olay yerine ulaşmıştır. Yangında yaralanan Aspasia isimli genç kız Balıklı Rum Hastanesi'ne gönderilmiştir.

Apoyevmatini Gazetesi (12.02.1942)

Çekilen yedek parça sıkıntısı nedeni ile tramvayların bir kısmı depolarda beklemektedir. Bu arada belediye Sirkeci-Yedikule tramvay hattını servis dışı bırakmayı düşünmektedir.

Apoyevmatini Gazetesi (28.03.1942)

Samatya'da müşterilerine sulandırılmış rakı satmaya çalışan meyhaneci Aleko'ya şikayet üzerine 40 lira para cezası kesilmiştir.

Apoyevmatini Gazetesi (05.04.1942)

Eleni Simitsopulu'nun cenaze töreni yarın saat 14.30'da Samatya Ayios Konstantinos Kilisesi'nde yapılacaktır.

Apoyevmatini Gazetesi (19.04.1942)

Samatya'da aynı evde oturan Thoma ve Ermeni arkadaşı Arşak, önceki gün evlerinde ölü bulundular. Yapılan araştırma sonucu beyaz şarap yerine yanlışıklıkla çamaşır suyu içtikleri için zehirlenip öldükleri anlaşıldı.

Apoyevmatini Gazetesi (24.04.1942)

Samatya Rum cemaati tüm soydaşlarımızı, semt okulumuzun ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile 27 Nisan günü Fransız Tiyatrosu'nda amatör oyuncular tarafından Rumca temsil edilecek olan "Romantizm" adlı oyunu izlemeye davet eder. Biletler tiyatro gişesinden veya Karaköy poğaçacısının karşısındaki Süslen mağazasından temin edilebilir.

Apoyevmatini Gazetesi (26.06.1942)

Yedikule Çeşme Sokağında bulunan bakkal İbrahim'in dükkanına kapıyı zorlayarak girdiği anlaşılan Dimitro isimli şahıs, dükkanndan ekmek ve yumurta karneleri çalarken yakalanmıştır.

Apostolos Andreas Gazetesi (12.01.1952)

Bu yıl da Samatya sahilinde denize haç atılması töreni yapılmıştır.

Apostolos Andreas Gazetesi (09.02.1955)

Yapılan cemaat seçimleri sonucunda Samatya Fukaraperver Derneği yönetim Kuruluna aşağıda isimleri belitriilen bayanlar seçilmiştir. Margarita Marusi (başkan), Theodora Aslanidu (başkan yardımcısı), Stella Markopulu (genel sekreter), Despina Kordonelli (veznedar).

Apoyevmatini Gazetesi (17.07.1957)

Necati isimli bir şahıs dün Samatya'da evlilik teklifini reddeden, gömlek işçisi Anna isimli 17 yaşındaki genç bir kızı işten dönerken bıçaklayıp öldürmüştür.

Apostolos Andreas Gazetesi (16.08.1961)

Bu sene Kınahada'daki yaz kampına Samatya'dan 9 çocuk gönderilmiştir.

Apostolos Andreas Gazetesi (07.03.1962)

Bay Emmanuil Sotiriadis Samatya cemaatimizin fakir çocuklarına dağıtılmak üzere 55 çift ayakkabı bağışlamıştır.

Apostolos Andreas Gazetesi (29.01.1964)

Yapılan cemaat seçimleri sonucunda, Samatya Kültür Derneği'mizin yönetim kuruluna aşağıdaki isimler seçilmiştir. Nikolaos Hiliarhopulos (başkan), Kostantinos Dondef (başkan yardımcısı), Simeon Nikolaidis (genel sekreter), Konstantinos Mavros (veznedar), Konstantinos Zotos (sekreter), Mihail Paplo-matas, Ioannis Patunas ve Dimitrios Aslanidis (danışman).

Apoyevmatini Gazetesi (03.12.1997)

6 Aralık Aziz Nikola'yı anma yortusu nedeni ile arife günü saat 16.00'da Samatya Ayios Nikolaos Kilisesi'nde yapılacak olan akşam ayinine Patrik Hazretleri de katılacaktır.

Apoyevmatini Gazetesi (23.09.2009)

Yedikule Rum Cemaati başkanı, Bay Spiridon İliadis'in cenaze töreni 24 Eylül günü Yedikule'deki Ayii Konstantinos ve Eleni Kilisesinde yapılacaktır.

Anatoli Gazetesi (Eylül 2009)

Atina'da yaşayan İstanbullu Rumların aylık yayın organlarından biri olan *Anatoli* gazetesi şu haberi vermektedir:

Atina'ya yerleşmiş olan Samatya ve Yedikuleli 220 kişi, 25 Eylül günü Taksidi isimli lokantada bir araya gelerek yemek yediler. Uzun yıllardır birbirini görmeyen eski komşu ve dostların buluşması sırasında çok duygusal anlar yaşandı.

Kaynaklar

Türkçe Kaynaklar

1. *Debbağ Cemiyetinin Hükümeti Cumhuriyetimizden İstirhamı*, İstanbul, 1929
2. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994
3. *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul 1934
4. *İstanbul'un Kitabı*, İstanbul 1957
5. Kumbaracılar, İzzet - Tamer, Cahide, *Yedikule*, İstanbul
6. Karaca, Zafer, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, İstanbul, 1995
7. *İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri*, İstanbul, 2008
8. Kömürcüyan Eremya Çelebi (Çv. Hrand D. Andreasyan) *İstanbul Tarihi, XVII. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul, 1952
9. *Özel Okullar Rehberi*, İstanbul, 1964
10. Tuğlacı, Pars, *İstanbul Ermeni Kiliseleri*, İstanbul, 1991

Yunanca Kaynaklar

1. Acemoğlu, Niko, *T' Ayazmata Tis Polis*, Atina, 1990
2. *Apostolos Andreas Gazetesi Koleksiyonları*, İstanbul, 1952-1964
3. *Apoyevmatini Gazetesi Koleksiyonları*, İstanbul, 1925-2010
4. Ginis Niko - Stratos Konstantinos, *Eglisies Stin Konstantinupoli*, Atina 1999
5. *İmerologion Tu Etus* 1906, Konstantinupolis, 1905
6. Kalumenos, Dimitrios, *İ Stavrosis Tu Hristiyanizmu*, Atina, 1991
7. Kallifronos, V.D., *Ekpedeftika Ke Eglisiastika*, Konstantinupolis, 1867
8. Lefkoma Ekatonetaetiridos İeru Nau, *Agiu Mina Tu Thavmaturgu Psomathion* 1834-1934, İstanbul, 1934
9. Mavridis, Menelaos, *Vizantini Nai Stin Poli*, Atina, 1986

10. Millas Akilas, *Sfragides Konstantinupoleos*, Atina, 1996
11. Millas Akilas, *Konstantinupolis Endos Ton Tihon Orthodoxia*, Atina
12. Orthodoxi Enoriaki Nai Ke Ayazmata Tis Periferias
Vlangas, Kondoskaliu, Psomathion, Atina, 2004
13. Papa, Athanasios, *Simiosis Epi Ton Orthodoxon Nekrotafion Tis Polis
İ Kath İmas Anatoli Tomos E.*, Atina, 2000
14. Papastratis Thrasivulos Or. Yitonies Tis Polis: *Psomathia*
15. Palaskas, Sotiri G., *İ Elliniki Ekpedefsi Stin Konstantinupoli Ton
Arhon Tu 20.u Eona*, Thessaloniki, 2001
16. *Politis Gazetesi*, Atina, 2009-2010
17. Stamatopulos, Kosta, *İ Teleftea Analambi*, Atina, 1996
18. Svolopulos Konstantinos, *İ Akmi Tu Ellinizmu 1856-1908*, Atina,
1994
19. Simalaridu, Egli Zografu, *Vimata Ke Hromata Stin Thriliki Eptalofo*,
Atina, 1992
20. Vakalopulos, Konstantinos A., *İ İstoria Tu Voriu Ellinizmu: Thraki*,
Thessaloniki, 1993
21. Vizandios, Skarlatos D., *İ Konstantinupolis, Tomos II.*, Atina, 1862

ORHAN TÜRKER

PSOMATIA'DAN SAMATYA'YA*

Bir Bizans Semtinin Hikâyesi

Samatya, İstanbul'un en eski yerleşim alanlarından biridir. Kiliseler, manastırlar ve savaş kazanarak kente dönen muzaffer imparatorların törenle şehre girdikleri surlardaki Altın Kapi'nin (Hrisi Pili) varlığı burayı Bizans yıllarında adı sıkça anılan, seçkin bir semt yapmıştır. Marmara Denizi'ne dönük surlar boyunca da, (Kumkapı, Langa, Samatya, Yedikule vs.) Rumi ve Ermeni ağırlıklı yapısını 1960'lara kadar önemli ölçüde korumuştur.

1960'larda Samatya tren istasyonunun isminin bir günde Kocamustafapaşa istasyonuna çevrilmesi, bölgenin Türkleştirilmesi konusunda atılan ilk kararlı adımlardan biri olmuştur. Bunu takiben Fardis Dromos'ta (geniş yol) sebze ve meyvaların Rumca isimlerini bağırarak satan seyyar satıcılar ortadan kaybolmuş ve bir gün Hacı Manol Sokağı, Hacı Manav şeklinde anılmaya başlamıştır. Günümüzde Rum karakterini, yapısal olarak geride kalan kiliseler ve yüzlerce evle korusa da artık, İstanbul'un diğer yerlerinden farklı olmayan tek düze bir kalıba girmiştir. Pazar sabahları kiliselerin çan sesleri eskisi gibi güçlü değil. Gezmelik elbiselerini, şapkalarını, parlatılmış ayakkabılarını giymiş Rum ailelerinin çoluk çocuk ana caddede piyasa yaptıkları ve sokaklarda Rumca'nın Türkçe kadar duyulduğu o günler artık ancak yaşlıların anılarında ve hikâyelerinde kalmıştır.

